

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

КОЛКУТІНА Вікторія Вікторівна

УДК 82(477) «19»:801.73

**ЛІТЕРАТУРНА ЕСЕЇСТИКА ДМИТРА ДОНЦОВА:
НАЦІОСОФСЬКО-ГЕРМЕНЕВТИЧНІ АСПЕКТИ**

10.01.01 – українська література

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук

Львів – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі української літератури та теорії літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор філологічних наук, професор
ІВАНИШИН Петро Васильович,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри української
літератури та теорії літератури

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
КЛОЧЕК Григорій Дмитрович,
Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка,
завідувач кафедри української та зарубіжної літератури

доктор філологічних наук, професор
МЕЙЗЕРСЬКА Тетяна Северинівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
професор кафедри теорії та історії світової літератури
імені професора Фесенко В.І.

доктор філологічних наук, професор
ХОРОБ Степан Іванович,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,
завідувач кафедри української літератури.

Захист дисертації відбудеться «7» листопада 2018 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.13 у Львівському національному університеті імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Університетська, 1).

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79601, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано «5» жовтня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради Д 35.051.13
кандидат філологічних наук, доцент

Р. О. Крохмальний

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В історії української літератури ХХ століття помітно вирізняється вісниківство як «понадчасовий феномен» (О. Баган). В основі цього яскравого суспільно-світоглядного та культурно-естетичного явища лежить творчість видатного політичного філософа, громадсько-політичного діяча, публіциста, есеїста, редактора, видавця, літературного критика, ідеолога вольового націоналізму Дмитра Донцова (1883–1973). За роллю, котру відіграв цей мислитель як протагоніст в історії вітчизняної культури й характером ідейного світу його не випадково порівнюють з італійцями Джузеппе Мадзіні та Паскуале Манчіні, іспанцями Мігелем де Унамундо та Хосе Ортегою-і-Гассетом, англійцями Гілбертом Кійтом Честертоном та Томасом Стернзом Еліотом, німцями Йоганном Фіхте та Освальдом Шпенглером, французами Морісом Барре та Шарлем Морра тощо. Про це ж опосередковано свідчать і десять томів вибраних творів Д. Донцова (Дрогобич, 2011–2016).

Творчості Д. Донцова присвячено значну кількість різних за обсягом, світоглядною заангажованістю та науковою спрямованістю праць авторства С. Андрусів, В. Артюха, О. Багана, В. Бондаренка, М. Васьківа, Г. Грабовича, Я. Дашкевича, Р. Єндика, І. Загребельного, В. Іванишина, П. Іванишина, М. Ільницького, І. Качуровського, С. Квіта, В. Кириленка, Ю. Коваліва, І. Козія, М. Крупача, І. Кульчицької, Л. Куценка, Н. Кучми, М. Леськової, Н. Лисенко, І. Лосєва, Є. Маланюка, Н. Мафтин, І. Набитовича, О. Омельчук, В. Пахаренка, В. Просалової, Р. Рахманного, В. Рєзніка, В. Рога, І. Руснак, Т. Салиги, Г. Сварник, Л. Сеника, О. Ситника, М. Сосновського, А. Стебельської, Ю. Шаповала, Т. Шептицької, Ю. Шереха та ін. Однак, попри наявні літературознавчі, історичні, біографічні, філософські, культурологічні, політологічні тощо дослідження, не зрідка контраверсійні, творчість мислителя і критика, націоцентрична сутність та багатогранність його літературно-герменевтичного мислення переважно залишилися поза увагою дослідників. А без системного потрактування націософсько-герменевтичного виміру спадщини Д. Донцова навряд чи є можливим об'єктивне витлумачення не лише його доробку чи феномена вісниківства, а й історії національного письменства ХХ ст. загалом.

Особливо продуктивними в контексті теми нашої роботи вважаємо окремі трактування авторів постколоніального періоду. Йдеться про спостереження стосовно інтелектуальної специфіки, багатогранності та глибини міркувань Д. Донцова як видатного націоналістичного мислителя (тобто, власне, націософа) (Я. Дашкевич, В. Іванишин, Г. Сварник). Стосовно герменевтичності літературної есеїстики філософа, що «належить до романтичної традиції герменевтики Фрідріха Шлейєрмахера та Вільгельма Дільтея»¹ у С. Квіта. Стосовно вироблення мислителем цілісної естетичної концепції «вольового неоромантизму» та окреслення його не академічним критиком чи літературознавцем в О. Багана, а «передусім есеїстом», котрого «обходить вироблення глобальної візії,

¹ Квіт С. Дмитро Донцов. Ідеологічний портрет: монографія. ВЦ «Київський університет», 2000. С. 58.

концептуальної і переконливої, пробудження емоційного заряду у читача»². Що ж до націоналістичної основи літературної есеїстики Д. Донцова, інтердисциплінарності його інтерпретаційної системи та окреслення її як «націоналістичної герменевтики»³ – у П. Іванишина.

Таким чином, існує ряд можливих обґрунтувань актуальності нашого дослідження. По-перше, ця актуальність зумовлена постійним зацікавленням вісниківством як класичним феноменом в історії української літератури ХХ ст. По-друге, недостатньою осмисленістю літературознавчого дискурсу Д. Донцова, потребою в комплексній, герменевтичній інтерпретації націософського сенсу літературної есеїстики філософа. По-третє, браком цілісного, системного потрактування літературної есеїстики мислителя як теоретико-літературного, літературно-критичного та історико-літературного явища, як унікального та продуктивного інтерпретаційного феномена в історії українського літературознавства та герменевтики ХХ ст. По-четверте, потребою активнішого залучення націоцентричної спадщини Д. Донцова в сучасну гуманітаристику, з метою протидії націоруйнівним стратегіям і практикам культурного імперіалізму та космополітизму, зокрема в контексті російсько-української війни.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснювалося в межах комплексного плану науково-дослідної роботи кафедри української літератури та теорії літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, зокрема в межах держбюджетної наукової теми «Націософська інтенціональність та її естетичні вияви в українській літературі ХІХ–ХХ століть» (2013–2014 рр.) (№ ДР: 0113U001232) та комплексної кафедральної теми «Українська література ХІХ–ХХІ століть у літературознавчих дискурсах: теоретичному, історичному, критичному, методичному» (№ ДР: 0114U005328). Тема дисертації затверджена на засіданні Бюро наукової ради НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 3 від 5 червня 2015 р.) та уточнена на вченій раді Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 11 від 30 серпня 2016 р.)

Мета роботи – дослідити літературну есеїстику Д. Донцова як феномен в українському літературознавстві ХХ ст. крізь призму іманентних націософських та герменевтичних ідей.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких **завдань**:

– окреслити загальні теоретико-методологічні та історіографічні аспекти тлумачення літературної есеїстики Д. Донцова;

² Баган О. Вісниківство як понадчасовий феномен: ідеологія, естетика, настроєвість // Вісниківство. Літературна традиція та ідеї. Збірник наукових праць, присвячений пам'яті Василя Іванишина / ред. колегія: Л. Кравченко (голова), О. Баган, П. Іванишин та ін. Дрогобич: Коло, 2009. С. 18.

³ Іванишин П. Політична герменевтика Д. Донцова і Є. Маланюка: теоретичні підстави експлікації // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. Збірник наукових праць. Національний авіаційний університет. К.: 2003. С. 196–204.

- розкрити роль Д. Донцова у сформування вісниківства як літературно-культурної течії міжвоєнної доби;
- з'ясувати есеїстичну специфіку стилю мислення та інтерпретації у філософа;
- осмислити основні естетичні ідеї Д. Донцова;
- виявити та охарактеризувати герменевтичні домінанти у спадщині есеїста (націоцентризм, ідеалізм, волюнтаризм, героїзм);
- здійснити аналіз та дефініціювання націософської естетики та шевченківської герменевтики мислителя;
- виявити націософську специфіку літературно-критичної аксіології та еристики Д. Донцова;
- простежити характер націоцентричних оцінок письменників давнього, класичного, народницького, модерністичного, радянського письменства;
- окреслити характерні особливості історико-літературного дискурсу Д. Донцова;
- дослідити національно-екзистенціальну специфіку трактувань мислителем історико-літературних періодів: давнього, класичного, кінця XIX – початку XX століть, XX століття.

Об'єктом роботи є літературно-критичні, філософські, політичні та публіцистичні есе Д. Донцова всіх періодів творчості, у яких виражені його літературознавчі ідеї. Окрім окремих есе, статей, трактатів і діалогів, беруться до уваги також брошури й книжки з виразними літературознавчими акцентами: «Поетка українського Рисорджименто (*Леся Українка*)», «Націоналізм», «Дві літератури нашої доби», «Дух нашої давнини», «Правда прадідів великих», «Поетка вогняних меж: Олена Теліга», «Туга за героїчним», «Московська отрута», «Незримі скрижалі Кобзаря» та ін.

Предметом дослідження є націософська специфіка герменевтичного мислення Д. Донцова, котра структурує його літературну есеїстику в теоретичному, критичному та історичному аспектах і визначає місце автора в історії літературознавчої та герменевтичної думки XX ст.

Предмет дослідження зумовив і відповідну **теоретико-методологічну базу**. Враховуючи специфіку роботи, вона плюралістична та інтердисциплінарна, вивірена націософською (національно-екзистенціальною) герменевтикою як методологічною домінантою. Передусім у роботі використовуються досягнення вітчизняного та світового літературознавства авторства С. Андрусів, О. Астаф'єва, О. Багана, Г.-Г. Гадамера, Я. Гарасима, Р. Голода, І. Денисюка, В. Дільтея, В. Дончика, С. Дюрінга, Т.С. Еліота, М. Епштейна, М. Жулинського, В. Іванишина, П. Іванишина, М. Ільницького, С. Квіта, Г. Клочка, Ю. Коваліва, Е. Курціуса, Л. Куценка, Н. Лисенко, Н. Мафтин, Т. Мейзерської, В. Моренця, В. Панченка, Р. Рахманного, І. Руснак, Е. Саїда, Т. Салиги, Ж.-П. Сартра, Л. Сеника, Г. Сивоконя, Е. Томпсон, Р. Унґера, І. Фізера, І. Франка, С. Хороба, Ф. Юнґера та ін. З огляду на предмет дослідження, окрему увагу звернено на вісниківський естетико-літературознавчий досвід (Д. Віконська, Н. Геркен-Русова, Р. Єндик, Ю. Клен, Ю. Липа, Є. Маланюк, О. Ольжич, О. Теліга та ін.).

Залучені також досягнення у філософії, естетиці, психології, націоналогії, історії та культурології: М. Гайдеггер, Я. Дашкевич, Г. Зедльмаєр, В. Іванишин, І. Кант, Г. Касьянов, Ф. Ніцше, М. Нордау, Х. Ортега-і-Гассет, В. Розанов, Г. Сварник, Е. Сміт, М. Фуко, Г.К. Честертон, В. Янів та ін.

Методи дослідження. Домінантними методами дослідження стали герменевтика (передусім метод націософської (націоекзистенціальної) інтерпретації) та постколоніалізм, за допомогою котрих проінтерпретовано проблему філософії національного буття, окреслено феномен націоцентричної методології мислення, актуалізовано донцовське розуміння прекрасного та літератури, дефініційовано націософську естетику та герменевтику, витлумачено «шевченківську» традицію творення та розуміння, осмислено проблему іманентної заангажованості гуманітарного знання, виявлено сутність культурного націоналізму та антиімперську спрямованість дискурсу мислителя (у першому, другому, третьому та четвертому розділах).

Іншими методами студії стали біографічний (розділ 1), для з'ясування складностей тлумачення постаті Д. Донцова та окреслення структури його творчої особистості; культурно-історичний (розділ 1), для осмислення специфіки обставин розвитку творчості мислителя; націоналогічний (1 і 2 розділи), для виявлення націотворчої сутності його мислення; компаративний (розділи 1 і 2), для увиразнення оригінальності інтерпретаційних ідей есеїста в національному та світовому контекстах. Усі ці підходи використані для різнобічного, комплексного тлумачення структури націософсько-герменевтичного мислення Д. Донцова. З метою аналізу окремих аспектів теоретичного, літературно-критичного та історичного дискурсів, епізодично використовуються також естетико-філологічний, феноменологічний, психологічний, культурологічний, політологічний, аксіологічний методи (особливо у другому, третьому та четвертому розділах).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше в українському літературознавстві було системно, у ключових аспектах проінтерпретовано літературознавчу спадщину Д. Донцова як певну націософську смислову цілісність, як національно-екзистенціальний феномен в історії українського літературознавства ХХ ст. У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд нових наукових спостережень, концептів і висновків, запропонованих особисто здобувачем.

У дисертації уперше:

– комплексно досліджено літературну есеїстику Д. Донцова всіх періодів як націоцентричну єдність, як інтерпретаційну структуру, що поєднує теоретико-методологічний, літературно-критичний та, меншою мірою, історико-літературний рівні;

– окреслено мотиви, генезу, джерела й світоглядно-естетичні критерії літературознавчих праць Д. Донцова в контексті іманентних для його мислення націософських та герменевтичних ідей;

– виокремлено й досліджено естетичну теорію Д. Донцова як націософську систему;

– визначено й проінтерпретовано найважливіші герменевтично-методологічні ідеї Д. Донцова (націоцентризм, ідеалізм, волюнтаризм, героїзм);

– досліджено націософську специфіку донцовського розуміння творчості І. Котляревського, М. Гоголя, Т. Шевченка, Олени Пчілки, І. Франка, Лесі Українки, В. Стефаніка, Марка Черемшини, М. Хвильового, О. Теліги, а також інших представників давнього письменства, класичної літератури, народників, модерністів, вісниківів, радянських письменників;

– витлумачено художньо-аксіологічну парадигму мислителя та окреслення ним історико-літературних понять (давня література, романтизм, народництво, різновиди модернізму, радянська література, вісниківство (неоромантизм), авангард).

Удосконалено:

– комплексний герменевтичний підхід для тлумачення філософської, літературознавчої, політичної, публіцистичної спадщини мислителя-націоналіста як націоцентричної герменевтичної системи;

– дефініціювання понять «націософська естетика» та «націософська герменевтика»;

– обґрунтування спрощеного періодизування творчості Д. Донцова.

Отримали подальший розвиток:

– вивчення творчої біографії Д. Донцова;

– з'ясування специфіки вираження націоналістичної естетики в літературознавчому дискурсі мислителя в різних контекстах;

– тлумачення есеїзму як провідного стилю мислення й письма Д. Донцова;

– вивчення української націософії як літературознавчої методології тлумачення.

Теоретичне значення дисертації полягає в емпіричному обґрунтуванні ефективності націософського методу трактування у сфері української літератури та літературознавства. Отримані результати також можна використовувати для вирішення теоретичних та методологічних проблем у контексті герменевтики та постколоніальної критики, для подальшого удосконалення національно-екзистенціальної методології інтерпретації. Дослідження націоцентрично-герменевтичних домінант поглиблює й уточнює розуміння літератури як цілісного явища, формування й функціонування якого безпосередньо пов'язане з національною екзистенцією. Націософська концепція Д. Донцова, сформульована в дослідженні, містить відповіді на актуальні питання про глибинне, герменевтичне розуміння українського письменства, дає змогу висвітлити сутнісні риси національного буття в літературному творі. Здобуті результати сприятимуть подальшому студіюванню націософських проблем в українській літературі та літературознавстві.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані для написання історико-літературних та теоретико-літературних праць, що осмислюють історію української літератури та літературознавства ХХ ст., передусім тих, в яких значна увага концентрується довкола проблем донцовознавства, вісниківства, української літератури та

літературознавства ХХ ст., націософської герменевтики, національно-екзистенціальної методології тлумачення, естетики націоналізму, націоналістичного дискурсу. Крім того, результати дослідження можна використовувати в процесі читання нормативних історико-літературних курсів, зокрема тих, що присвячені вивченню літератури й літературознавства міжвоєнного періоду чи діаспори. Отримані результати також можна використовувати для створення підручників і посібників для студентів літературознавчих спеціальностей, при написанні магістерських, бакалаврських, курсових робіт, у практиці вчителів-словесників.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням, яке репрезентує й узагальнює наукові студії автора. Отримані результати, теоретичні положення й висновки випливають із запропонованого дослідження та сформульовані безпосередньо автором. Монографія та наукові публікації за темою дисертації є одноосібними. Будь-які форми використання праць інших дослідників супроводжуються відповідними посиланнями.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію обговорено і схвалено на засіданні кафедри української літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 20 березня 2018 р.). Основні положення та результати дослідження висвітлені в доповідях на конференціях, зокрема, Міжнародних: «Dialog kultur. Z dziejow kontaktow polsko wschodnioswianskich. Jezyk, kultura, literature» (Ольштин, Польща, 29–30 червня 2009 р.), «Сучасна україністика: проблеми мови, літератури та культури» (Оломоуць, Чехія, 26–28 серпня 2010 р., 23–25 серпня 2012 р.), «Стратегия качества в промышленности и образовании» (Варна, Болгарія, 3–10 червня 2011 р.), «Культурно-мовне розмаїття Придністров'я у дзеркалі етномовних процесів сучасності» (Придністров'я, Тирасполь, 20–21 вересня 2010 р.), «Ukrainistik in Europa.& Deutschland and die Ukraine» (Мюнхен, Німеччина, 19–22 квітня 2013 р.), «Спадщина Дмитра Донцова: актуальність філософсько-політичних та літературних візій» (Київ, 7 жовтня 2011 р.), «Творчість Михайла Драї-Хмари в контексті неокласичних тенденцій у світовій літературі» (Кам'янець-Подільський, 9–10 жовтня 2009 р.), «Мова, культура і соціум у гуманітарній парадигмі» (Кам'янець-Подільський, 26–27 листопада 2009 р.), «Мультилогос літератур світу» (Кривий Ріг, 7–8 травня 2010 р.), «Наукова спадщина О. О. Потебні в контексті розвитку європейської філологічної думки ХІХ-ХХІ століття (до 175-річчя від дня народження О. О. Потебні)» (Харків, 5–7 жовтня 2010 р.), «Мультикультуралізм у перспективі літературознавчої антропології» (Чернівці, 22–23 жовтня 2009 р.), «Мова і конфлікт» (Одеса, 28–29 квітня 2011 р.), «Теоретична і дидактична філологія. Надбаня. Проблеми. Перспективи розвитку» (Переяслав-Хмельницький, 17–18 травня 2012 р.), «Літературний процес: на перехресті глобалізаційних викликів» (Київ, 3–4 квітня 2015 р.), науковий конгрес «Іван Франко: Я есть пролог...» (до 160-річчя від дня народження) (Львів, 22–24 вересня 2016 р.); Всеукраїнських: VII, VIII всеукраїнських наукових конференціях «Слобожанщина: літературний вимір» (Луганськ, 13 лютого 2009 р., 12 лютого 2010 р.), «Українська література: духовність і ментальність» (Кривий Ріг, 16–17 жовтня 2009 р.), «Літературні контексти ХХ століття» (Вінниця, 2–3 квітня 2009 р.), «Українська

література в контексті світової літератури» (Одеса, 21–22 травня 2010 р.), «Художня література і екзистенціальна філософія» (Переяслав-Хмельницький, 14–15 жовтня 2011 р.), «Творча спадщина Володимира Винниченка на тлі ХХ століття» (Кіровоград, 14–15 жовтня 2010 р.), а також на щорічних Теоретико-методологічних семінарах імені Василя Іванишина (Дрогобич, 2015–2018) та щорічних франкознавчих семінарах «Нагуєвицькі читання» (Дрогобич, 2015–2018).

Публікації. Основні результати дослідження оприлюднені у 48 наукових публікаціях. Із них: одна монографія, 26 статей у фахових виданнях України, 7 статей у закордонних виданнях, 14 додаткових статей.

Структура й обсяг роботи визначаються метою й завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, структурованих на підрозділи, загальних висновків та списку використаних джерел (556 позицій). Повний обсяг дисертації становить 496 сторінок, з них 421 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами; сформульовано мету й основні завдання; окреслено об'єкт і предмет дослідження, його теоретико-методологічні засади; розкрито наукову новизну дисертації, її теоретичне й практичне значення; охарактеризовано апробацію і впровадження результатів, отриманих у ході дослідження.

Перший розділ **«Теоретико-методологічні аспекти тлумачення літературної есеїстики Дмитра Донцова»** складається з чотирьох підрозділів, у яких окреслено специфіку постколоніального тлумачення націоцентризму Д. Донцова, визначено структуру його творчої особистості, простежено вплив мислителя на формування вісниківства, осмислено есеїзм як провідний стиль мислення та письма філософа.

У підрозділі 1.1. **«Феномен націоцентризму Д. Донцова: складнощі постколоніальної інтерпретації»** окреслено багатогранну структуру творчої особистості, націоцентричного світогляду та герменевтичної свідомості Д. Донцова з оглядом на біографічний, культурно-історичний, естетичний та політичний контексти. Було з'ясовано складнощі інтерпретації феномена націоцентризму Д. Донцова в постколоніальний період. Виявлено, що ці осмислення є хоча й доволі численними, але в плані дослідження його літературної герменевтики, тим більше її націософської сутності, вони переважно спорадичні, фрагментарні.

Загалом можна спостерегти у донцовознавчому (ширше – вісниківствознавчому) дискурсі три основні текстуальні групи: 1) об'єктивна (іманентна), котра базується на герменевтичному прочитанні спадщини мислителя з урахуванням історико-генетичного, історико-функціонального та структурно-функціонального аспектів з наголошенням на націоцентричній сутності його літературно-критичного мислення (передусім у працях О. Багана, Я. Дашкевича, Р. Єндика, В. Іванишина, П. Іванишина, С. Квіта, Є. Маланюка, Р. Рахманного, Г. Сварник та ін.); 2) суб'єктивна (тенденційна), котра базується на імперативах антагоністичних світоглядів чи особистих емоціях (М. Рудницький, Ю. Шерех,

Г. Грабович та ін.); 3) еkleктична (амбівалентна), котра поєднує перший та другий підходи, створюючи подекуди доволі внутрішньо суперечливий тип тлумачення (М. Сосновський, В. Пахаренко, О. Омельчук та ін.).

У підрозділі 1.2 *«Структура творчої особистості Д. Донцова»* вказується, що ця структура зумовлена світоглядною еволюцією (від соціалізму, через консерватизм до націоналізму), наявністю трьох основних періодів творчості (раннього, вісниківського (міжвоєнного) і пізнього) та багатогранністю таланту автора. Автор постає перед нами як політик-революціонер, державний діяч, філософ, публіцист, критик, есеїст, редактор, ідеолог українського націоналізму, перекладач. Особливо важливою є ще одна іпостась – націософського герменевта. Творча діяльність Д. Донцова в онтологічно-екзистенціальному плані глибоко закорінена в буття нації, заснована на націоналізмові як формі культури, має виразний націотворчий характер, спрямована на утвердження національної ідентичності на основі української ідеї. Загалом інтелектуальна діяльність есеїста, у тому числі й інтерпретаційна, вписується в парадигму «культурного націоналізму» (Е. Сміт, Е. Саїд).

У підрозділі 1.3. *«Д. Донцов і вісниківство: ідеологічно-герменевтичні аспекти»* з'ясовано, що вісниківство доречно розглядати як одну з культурних форм реалізації духовно-ідейної концепції українського націоналізму, котра долає часові межі міжвоєнної доби та не обмежується колом авторів «ЛНВ» і «Вісника». Ідеологічну парадигму вісниківства, витворену значною мірою під безпосереднім впливом ідей Д. Донцова, формує низка філософських, політичних, естетичних та герменевтичних концептів: націоцентризм (опертя на національну ідею, формування нової національної ідеології, утвердження власної національної ідентичності, національні інтереси понад класовими), патріотизм, ідейність, волюнтаризм (плекання волі до боротьби за свою національну справу), державництво (національно-політична самостійність як ідеал), соборність, самодостатність (опертя на власні сили), націотворчість (ідея комплексного національного відродження), революційність (активізм як імператив), європеїзм (українська ідентичність як європейська, орієнтація за культурний Захід), антиімперіалізм (передусім поборення усіх видів російського колоніалізму, національного ренегатства, космополітизму, а також усіх інших шкідливих для національного емансипації ідей), традиціоналізм (орієнтація на «дух нашої давнини», на культивування справжніх європейських та національних традицій), лицарськість (культ козаків, лицарів, героїв і плекання нової національної еліти), традиціоналістичний естетизм (ідеал «високого мистецтва» і «великої літератури» для формування української провідної верстви, поборення декадентського мистецтва).

Підрозділ 1.4. *«Есеїзм як провідний стиль мислення і письма Д. Донцова»* присвячений інтелігібельним та дискурсивним формам вираження способу розуміння в автора. Під есеїзмом (термін О. Багана та С. Квіта) розуміють тип синтетичного мислення, породжений «християнською герменевтикою» (Св. Августин), якому притаманні суб'єктивність, оригінальність думки, інтерпретація, а не позитивістський опис різноманітного фактажу, відбір посутньої інформації. Домінанта есеїзму – панування «суб'єктивності, індивідуальності

Автора» (О. Баган). Мислення та стиль Д. Донцова загалом можна окреслити як приналежні до есеїзму (а не академізму). Він простежується у двох площинах – світоглядній та стильовій і характеризується такими ознаками: принципова свобода від усталених поглядів як в жанровій, так й у світоглядній формі, неочікуваність, сміливість суджень, новизна, суб'єктивізм, неповторність, індивідуалізація. Простежуються прямі перегуки стилю мислення Д. Донцова з есеїстичним стилем інших націософськи та консервативно налаштованих авторів, наприклад, В. Розанова, Ф. Юнгера, Т.С. Еліота, Г.К. Честертона.

Другий розділ **«Основні естетичні та методологічні ідеї Дмитра Донцова»** складається з п'ятих підрозділів, у котрих з'ясовано поняття націоналістичної естетики та герменевтики мислителя та окреслено чотири основні герменевтичні доміанти: націоцентризм, ідеалізм, волюнтаризм, героїзм.

Підрозділ 2.1. **«Поняття націоналістичної естетики та герменевтики»** складається з двох пунктів.

У пункті 2.1.1. **«Націософська естетика Д. Донцова: основні концепти»** з'ясовано, що у філософії Д. Донцова маємо доволі детально розроблену націоналістичну естетику, «естетику Шевченка», як націософську теорію прекрасного в природі та мистецтві. Ключовими рисами цієї теорії краси є: героїчність, ідеалістичність, містицизм, життєвість, націоцентризм, духовнотворчість, безкомпромісність, змагальність, аксіологічність, трагічно-оптимістична інтенціональність, волюнтаризм, (нео)романтичність, фанатизм, експансійність, відважність, моральність, тенденційність (акцентована ідейність, світоглядність мистецтва), формозмістова єдність твору (із значеннєвими пріоритетами), художня довершеність, окциденталізм, національний традиціоналізм, елітаризм, калокагатичність, синтез «правди, добра і краси» (у літературі) тощо («Дві літератури нашої доби», «Якою має бути література?», «Правда прадідів великих», «Туга за героїчним», «Московська отрута» та ін.)

Естетичній філософії українського автора притаманне систематичне розрізнення, відповідно до двох основних психотипів (плебеїв і лицарів), двох типів краси – нігілістичної (антижиттєвої) та життєствердної (віталістичної, екзистенційної). Мислителю йдеться про культивування високого, лицарського, героїчного мистецтва та відповідної йому «великої літератури». Саме ця естетика, доповнена ідеями діалектичного закону (життя формує мистецтво і навпаки), релятивності (кожна людина чи нація мають «власні ідеали правди чи краси»), тотожності змісту і форми, мистецтва як філософії буття, «мистецтва для митців», – лягла в основу герменевтичного методу українського мислителя.

У пункті 2.1.2. **«Основні методологічні ідеї націософської герменевтики Д. Донцова»** зазначається, що його націоналістичну теорію та практику тлумачення варто, за аналогією з теорією прекрасного, окреслити як шевченківську. Герменевтичний стиль тлумачення визначає постійна зорієнтованість свідомості на значення, сенс, ще – «дух» твору чи творчості («Лист до голови МУР-у У. Самчука», «Туга за героїчним», «Естетика декадансу», «Post Scriptum» (До «Естетики декадансу»)), «Незримі скрижалі Кобзаря», «“L'art pour l'art” чи як стимул життя?», «Модерна література розкладу» та ін.). Націософська інтерпретація есеїста має

інтердисциплінарний характер, діалогізуючи на методологічному рівні з філософією, психологією, соціологією, історіографією, релігією, геополітикою та ін. дисциплінами. Однак найбільше вона використовує гносеологічний потенціал таких сфер культури, як політика, та гуманітарних дисциплін – як політична філософія та політологія. Тому націоналістична герменевтика Д. Донцова постає ще й як «політична герменевтика» (П. Іванишин), на кшталт інтерпретаційних досвідів Дж. Мадзіні, Г. Плеханова, Ш. Морра, М. Хвильового, Ф. Юнгера, Ю. Шереха, Ф. Фанона, Е. Саїда, С. Дюрінга та ін. Націоналістична інтерпретація мислителя в суті своїй націософська (націологічна), але водночас і літературознавча з типовим для такого виду досвідів переважанням когерентно-сислового рівня пізнання й оцінки над формально-естетичним. Унаслідок пізнання відбувається перекодування ідеї з мови мистецтва на мову націософії, у пошуках націософського еквівалента літературного феномена. Найчастіше в основі цього еквівалента лежать дві інтенції: пошук, захист та утвердження власної національної ідентичності та культурно-політична реалізація національної ідеї. Водночас відбувається оцінка естетичного рівня того чи іншого літературного феномена. Інколи, щоправда, простежується надмірні полемізм, максималізм та тенденційність есеїста. Це можна помітити у тих випадках, коли політичні інтенції домінують над герменевтичними закономірностями, викликаючи не завжди справедливу гостроту оцінок. У цьому ще одна характерна відмінність класичної академічної критики від есеїстичної герменевтики українського мислителя, котрий, щоб сталити волю подоланої нації до культурного відродження й національно-визвольної боротьби часто змушений був, перефразовуючи підзаголовок «Сутінки ідолів» Ф. Ніцше, «тлумачити молотом».

Націоналістична герменевтика Д. Донцова постає як варіант національно-екзистенціальної методології мислення та тлумачення, що бере початок від художньої герменевтики Т. Шевченка, а новітню теоретичну експлікацію отримала у працях постколоніальних авторів-філологів (В. Іванишин, П. Іванишин, О. Баган, В. Дончик, І. Руснак, Н. Мафтин та ін.). Націоекзистенціальну сутність мислення Д. Донцова увиразнює наявність у його концепції іманентної системи регулятивних принципів національного мислення, що впливає з класичної філософії національної ідеї та онтологічно-екзистенціальної інтерпретації сенсу національного існування і спрямована на освоєння, вивчення й захист буття нації. Базована на національному імперативі герменевтична методологія есеїста цілком відповідає положенням національно-екзистенціальної інтерпретації. Вона зв'язана з християнством та ідеєю свободи народу, а також репрезентує тип осмислення художньої дійсності передусім у категоріях захисту, відтворення і розвитку нації.

Націософська інтерпретація Д. Донцова випереджає розроблений Є. Маланюком (та іншими авторами) «національний підхід». Ідеться про «дуже важливу методологічну систему» (Г. Клочек), суть якої полягає в тому, що кожне літературне явище пізнається, інтерпретується та оцінюється з націоналістичних позицій. Виразною є суголосність гносеологічних ідей Д. Донцова та інших вісниківців із герменевтикою В. Дільтея та літературознавчою духовно-історичною школою (Ф. Штірх, Г. Корфф, О. Вальцель, Г. Цізарц, Р. Унгер, Ф. Гундольф та ін.). Спільним у них є погляд на письменника, що витлумачує своїм твором не життя

взагалі, а «життєво-духовні основи власного народу». А герменевтика базується на усвідомленні єдності часу й нації (власне історичного духу), що виникає на підставі невичерпних інтенцій генія, спроможного через поетичну форму виявити життя у його розмаїтті. Очевидно є близькість антиколоніалістичної герменевтики Д. Донцова до постколоніалізму (націоцентричного варіанту постколоніальної критики), зокрема до позиції про залежність знання та влади, що передбачає одночасне вивчення й розуміння «суспільства й літературної культури» (Е. Саїд). Окрім реабілітації націоналізму як «форми свободи» та літератури як «двійника націоналізму» (С. Дюрінг), герменевтика українського автора суголосна критиці московського культурного імперіалізму в Е. Томпсон. Ще одна суголосність виявляється у розгляді націотворчості літератури як «засобу вираження національної ідентичності» (Е. Томпсон).

Іще однією герменевтичною традицією, з котрою постійно діалогізує герменевтика Д. Донцова, стала христологічна інтерпретація як «стратегія витлумачення явищ та закономірностей буття крізь призму християнства» (П. Іванишин), що стосується й витлумачення художньо-літературних феноменів. Д. Донцов та вісниківці, подібно до інших христологів, наприклад, Г. Зедльмаєра, обстоюють естетичну та інтерпретаційну роль культурно-історичної традиції, суспільну зорієнтованість мистецтва та герменевтики, а також християнський вимір художнього. Бо справжня література, вважає український мислитель, «надихана безначальною силою» Святого Духа. Загалом націософську інтерпретаційну систему Д. Донцова структурує низка ідей, чотири з яких варто вважати основними: націоцентризм, ідеалізм, волонтаризм, героїзм.

Підрозділ 2.2. *«Націоцентризм як домінанта герменевтичного мислення Д. Донцова»* присвячено опорному концептові в інтерпретаційній системі філософа. Націоцентризм варто зарахувати до методологічної домінанти, до «регулятивної ідеї» (І. Кант). У контексті національно-екзистенціального переддосвіду (тезаурусу) націоцентризм формують такі передсудження: «національний імператив» чи «категоричний імператив країни» (під якими розуміється «безумовне право нації на незалежне існування» («Націоналізм»), урахування основоположності художнього письменства для національного буття (актуалізується роль літератури як основи життя, осередку «духу істини», у якому «вся сила й окремої людини, і нації» («Демаскування шашелів»), розуміння нації як визначальної реальності, що зумовлює і буття індивіда, і його герменевтичну здатність (літературне трактування емоцій і проблем залежить «від культурної спільноти, з якої вийшов письменник» («Росія чи Європа?»), усвідомлення першорядності закорінення мислення в національну традицію («нарид, його минуле і теперішність у вияві його волі, думки і почування мусять стати предметом дослідів ростучого покоління, коли воно хоче відчутти і зрозуміти колективний ідеал нації, коли хоче дійти до кінця дороги, на яку вступили попередні генерації, що освітлюють нам шлях» («До старих богів!»), і при цьому постулює вибір між традиціями героїчними, націоналістичними та чужими, імперськими або космополітичними), розгляд розуміння як причетність до національного сенсу (треба вміти почути голос «мертвих», котрі, «сходячи з історичної арени, ...заповіли дітям й онукам свої погляди, ідеї і цілі, які

здійснюються, звичайно, не одною генерацією» («До старих богів!»), врахування інтерпретатором національної конкретно-герменевтичної ситуації (тому духовною підставою для політичного звільнення є рішуче відмежування від російської культури (як чужорідної, вторинної, провінційної) і «переїняття духом окцидентальної цивілізації» («Крок вперед»), відкритість до діалогічності розуміння як врахування інтерпретатором першорядності власного національного буття, «близького і найближчого» (Г.-Г. Гадамер) (у цьому полягає націоцентричний сенс органічного цивілізаційного вибору, котрий базується на волі «натхнути великим власним ідеалом західні форми нашої культури» («До старого спору»).

У націологічному контексті націоцентризм постає як авторська інтенція до врахування взаємозалежності долі народу і літератури, як постійне апелювання до національної самобутності письменства. Принцип національної самототожності в герменевтиці Д. Донцова реалізується в низці ідей: національної окремішності та самобутності (українська нація «повинна йти за своїм непереможним бажанням виявити своє національне обличчя» («Крок вперед»), література в художній спосіб призначена служити самовизначенню нації (давати «нове слово» і кидати «в майбутнє ідею, якою тремтіли б віки» («Крок вперед»), відмежування від деструктивності російської літератури (за «культ безволля, що несе негачію самій засаді життя» («Росія чи Європа?»), боротьба з національним маргіналізмом як «провансальством» («Націоналізм»).

У підрозділі 2.3. *«Ідеалізм у структурі теорії та практики тлумачення Д. Донцова»* зазначається, що важливим аспектом осягнення інтерпретації Д. Донцова є її ідеалістично-метафізичний характер. Націоналістична метафізика Д. Донцова спрямована на поборення таких філософських ідей, як декартівська проповідь «всемогутності розуму», як «універсальний егоїзм маси», як культ матерії, «матеріального добробуту найбільшого числа людей», як соціалістичний антитрадиціоналізм тощо. («Від містики до політики»). В інших роботах до цього додаються такі доктрини, як нігілізм, комунізм, демолібералізм, атеїзм тощо. Оскільки формує дух окремої людини і цілого народу передусім література, мистецтво, то важливо, щоб це мистецтво було ідейним, ушляхетнюючим, а не декадентським, матеріалістичним.

Ідеалізм як герменевтичний концепт у Д. Донцова, особливо у вісниківський та післявоєнний періоди, виразно християнськи зорієнтований. Його сутність усе чіткіше визначає постійне закорінення інтерпретаційного мислення в християнську духовність (віру, ідеологію, світогляд, філософію), котру сам мислитель у своїх працях найчастіше окреслює терміном «християнізм» («Хрест проти диявола», «Демаскування шашелів», «Від містики до політики» та ін.). На думку мислителя, саме християнська духовність, «система понять Правди, Добра і Краси» у формі оповідань, заповідей, притч давала давньому українському суспільству могутні «тверді правила поведінки», котрі формували й оберігали «від розвалу» і окрему людину, і громаду, і націю. Осмислюючи, у дусі таких відомих філософів, як М. де Унамуно, О. Шпенглер, Х. Ортега-і-Гассет, М. Гайдеггер, С. Вейль та ін., культурно-політичну кризу Заходу, Д. Донцов інтерпретує її духовну підоснову –

ідейний конфлікт між сатанізмом та християнізмом як «духовною підвалиною нашого життя як незалежної нації», як «духом праджерела нашої культури».

Ще одним поняттям, котре увиразнює методологічний потенціал ідеалізму, є «політична візія» (П. Іванишин) як націотворча семіотична система, котра протиставляється антинаціональним політичним міфам універсалістського типу (як «темним ідеям», за Д. Донцовим). Філософ поруч із терміном «міф» (як і О. Ольжич чи Є. Маланюк) активно вживає терміни-синоніми – «ідея», «ілюзія», «легенда», «фікція», «фантом», «ідеал», «мрія» чи «видиво». Йому, цілком в ідеалістичному дусі, йдеться про утвердження «абстрактних» (тобто буттєвих) ідей, покликаних наблизити земляків до нації як «абсолюту», що нагадує християнське наближення вірних до Спасителя. І ці ідеї є не «оманами» (власне, міфами), а націотворчими ідеалами, мріями: «великість рідного краю», «мрія про “реванш”, про “славу”, національну честь, щастя будучих поколінь» («Церква і націоналізм»).

У підрозділі 2.4. **«Волюнтаризм як методологічний концепт»** підкреслюється, що волюнтаризм як утвердження волі основним принципом буття постає важливою системоютворчою ідеєю. Інтерпретаційний потенціал цього методологічного концепту увиразнюється в системі розроблених мислителем понять національної волі та націоцентричного волюнтаризму, ірраціоналізму та інтуїтивізму. Не випадково основними самоокресленнями ідеологічної, філософської системи в есеїста стають «вольовий націоналізм» або «чинний націоналізм». Загалом усю європейську (фаустівську) культуру, до котрої органічно належить і українська, Д. Донцов окреслює, підтримуючи визначення О. Шпенглера як «культуру волі» (Willenskultur). Національна воля у Д. Донцова постає основним законом національного буття, основою національного життя (влади, експансії і боротьби). При цьому воля розглядається водночас і як важливий естетичний чинник, нехтування яким призводить до занепаду мистецтва («Націоналізм», «Санчо Панса в літературі і житті», «“L'art pour l'art” чи як стимул життя?» та ін.). Одним з першочергових завдань для новітньої національної культури та літератури філософ вважає виховання, формування в дусі волюнтаризму ірраціоналістичних сутностей у структурі характеру нового українця, здатного здійснити національну волю до самовладдя. Ще однією постійною складовою націоцентричного волюнтаризму Д. Донцова є інтуїтивізм. У сфері мистецтва це означає враховувати в процесі естетичного тлумачення пріоритетність ірраціонального, інтуїції над раціональним міркуванням, бо саме «серце» (темперамент), а не «розум» формує й естетичну оцінку, і світогляд.

Підрозділ 2.5. **«Героїзм як інтерпретаційна ідея»** присвячений четвертій основній інтерпретаційній ідеї. Героїзм як естетико-герменевтичний концепт розкриває свою сутність в контексті суголосних ідей: елітаризму (лицарськості), історизму, окциденталізму, активізму (чинності), пов'язаних з поняттями жертвовного патріотизму, романтизму, готики, національної свідомості тощо. Д. Донцов виводить свою ідею героїзму з героїчної (лицарської) «концепції життя» у Т. Шевченка. Йдеться про поділ людей на дві духовні, не соціальні касти: лицарів («козаків») та плебеїв («свинопасів»). Лицарі – це верства шляхетних людей, аристократів, верства провідників народу, котрі втілюють «окрему, не плебейську,

філософію життя», які вміють і хочуть «панувати» («Козак із мільйона свинопасів»). Уважаючи, слідом за Плутархом, основною причиною занепаду народів і держав «розклад правлячої еліти», Д. Донцов окреслює основні риси цього лицарського типу людей, яких ваблять «речі вищого, героїчного порядку». Основні ідеали зображених Шевченком лицарів-козаків мислитель окреслює як Бога, батьківщину і честь («Правда прадідів великих»). У монографії «Дух нашої давнини» автор широко окреслює три основні риси еліти: шляхетність, мудрість і мужність. Спираючись на твори Плутарха, Гомера, Гоголя і Шевченка, Д. Донцов наполягає на тому, що метою літератури є формувати захоплення шляхетним, героїчним, патріотичним («Якою має бути література?»).

Поняттям, важливим для інтерпретації методологічної продуктивності ідеї героїзму, стає окциденталізм. Оскільки саме Європа (і породжений нею Окцидент) є для Д. Донцова унікальним культурним континентом, населеним «незвичайною расою людей», расою, для котрої «світ є гра пригод, безнастанний підбій», для котрої «найвищою цінністю є чин, а світ – спортовою ареною», для якої основною печаллю все була «туга за великим призначенням». І тому в літературі Окциденту скрізь можна знайти основні риси європеїзму, наснаженого «духом героїзму», духом «змагання, росту і перемоги» («Росія чи Європа?»). Важливою складовою європейського, а значить українського героїзму є активізм (чин, чинність). Методологічна ідея активізму в Д. Донцова, суголосно з Г. Кайзерлінгом, базується на філософії життя як волі до чину, як боротьби («Криве дзеркало нашої літератури»).

Третій розділ «Літературно-критична аксіологія та еристика Дмитра Донцова» складається з трьох підрозділів, присвячених критичним оцінкам представників давнього, класичного, народницького, модерністичного, радянського та неоромантичного письменства.

У підрозділі 3.1. «Оцінки представників давнього та класичного письменства» зазначається, що український мислитель не лише глибокий естетик і теоретик літератури, він ще й потужний герменевтичний практик, насамперед критик. Найпереконливіше про це свідчать десятки есе та рецензій, а також книжки, серед яких чимало збірників статей. Окрім як герменевтична практика та літературна аксіологія, критика у філософа постає ще й як літературна еристика (теорія та практика сперечання). Критика для філософа має суто герменевтичний сенс. Оскільки в його розумінні поезія (література) – це завжди таємниця, «містерія», то «головним обов'язком критика» є «розгадати» цю містерію. Основним у критичному процесі є зосередженість на «етиці та естетиці» твору, на тому, чим «горів поет, і який він нам залишив заповіт» (авторський сенс), а не на «техніці і механіці» komponування твору («Туга за героїчним»). Письменник при цьому постає як «вільна людина», «духовний провідник» («Лист до голови МУР-у У. Самчука»). Загалом націоналістичних критичних критеріїв та герменевтичних поглядів, вироблених під впливом Д. Донцова, дотримувались усі основні критики-вісниківці: О. Бабій, Р. Бжеський, В. Бірчак, Д. Віконська, М. Гоца, О. Грицай, Ю. Клен, Б. Кравців, Ю. Липа, Л. Луців, Є. Маланюк, Л. Мосендз, М. Мухин, О. Ольжич, О. Теліга, а певний період і У. Самчук та Ю. Косач.

Давнє письменство найбільш концептуально й глибоко під критичним оглядом осмислює Д. Донцов у книжках «Де шукати наших історичних традицій?», «Дух нашої давнини», «Правда прадідів великих», «Московська отрута», а також у ряді статей. Для мислителя – це література золоті доби національної культури. Для нього «києво-галицька доба» – це осердя національної «історичної пам'яті», «культурно-політичний смолоскип», котрий «вказував Україні її історичний шлях» («На Старокиївський шлях!»). Заглиблюючись у світогляд давніх часів через тексти авторів «Слова о полку Ігоревім», літопису Самовидця та «Історії Русів», через Клірика Острозького, Захарії Копистенського, Івана Вишенського, Христофора Філалета, Самійла Величка, Пилипа Орлика та ін., філософ підкреслює зразковість, архетипність характерів, ідей, традицій давніх українців для сучасників і протиставляє їх традиціям лібералізму, демократизму, гуманізму тощо денаціоналізованого ХІХ ст. («Де шукати наших історичних традицій?»). Ключовою постаттю всієї давньої літератури для Д. Донцова стає філософ і письменник Г. Сковорода. Хоча це не означає, і такий інтерпретаційний підхід характерний щодо будь-якого автора, що знаменитий філософ оцінюється всуціль глорифікаційно. Наприклад, у «Сансарі» мандрівного філософа покритиковано за ідею пасивності. У монографії «Дух нашої давнини» Г. Сковорода виступає одним з найбільш цитованих авторів. Саме в Сковороди віднаходить есеїст осмислення всіх трьох основних прикмет правлячої верстви – мудрості, мужності, шляхетності. Найбільш повно протрактовано науку Г. Сковороди в есеїстичному роздумі «Григорій Сковорода про національний провід» (1953), де підкреслено «епохальне значення для України» його філософії, перейнятої боротьбою з «войовничим матеріалізмом» ХVІІІ ст. (теорії Вольтера, Руссо, згодом Маркса). Водночас у цій праці есеїст дає найвищу оцінку філософові, ставлячи його науку про провідну верству на один щабель із Шевченковою.

Ще однією важливою літературною добою, окрім давньої, стає для Д. Донцова той період класичної літератури, котрий в основному охоплює час українського романтизму. Це, якщо пригадати аргументацію філософа, той період ХІХ ст. (до 1860-х років), коли не цілком відчужені від українства інтелігенти «ще пам'ятали» і відчували свій зв'язок із києво-руською та козацькою традицією. Тому в герменевтиці й критиці мислителя давня та класична доби розглядаються інтегровано й становлять єдиний мегаперіод національної культури та письменства. Найбільший націотворчий сенс, на думку есеїста, у цьому періоді має творчість І. Котляревського, романтиків (наприклад, М. Гоголя та Я. Щоголіва), С. Руданського і Т. Шевченка. Критику, наприклад, імponує, що в «Енеїді» І. Котляревського «козак ставляє прив'язання до своїх ідеалів, до чести і до отчизни вище за милу і за життя, за особисті прив'язання, за вигоду і приємність» («Дух нашої давнини»). Про це ж ідеться в есе «Провідна верства козацька у І. Котляревського». Д. Донцов вважає твір не початком нової «народницької» літератури ХІХ ст., а «закінченням літератури ХVІІІ століття», оскільки її світогляд «корінилися в нашій героїчній добі, її світогляді, від якого відвернувся ХІХ вік». Висока оцінка «Енеїди» впливає з глибинного націософського сенсу твору: «В годину занепаду нації, коли її в нас зводили до ролі плебса, простонароддя,

однієї селянської верстви, паріїв, Котляревський воскресив перед нами її славне минуле, пригадав, що наша нація є повноправна нація, з блискучою історією, з великими духовними вартостями, а її література – це не “плебейська література” (вираз Драгоманова), а література великої нації».

У період між Котляревським та Шевченком Д. Донцов особливо виокремлює творчість М. Гоголя, котрий у націоцентричній науковій історіософії та художньому українотематичному письменстві виступає виразником «правди козацької». На думку мислителя, М. Гоголь глибоко пізнав психіку нашого народу, синтез у ній європейського та азійського первнів, а також двох типів характеру: «мирних слов'ян» і «козацтва». Цей поділ увиразнює есеїст у контексті власної етнопсихологічної концепції, виділяючи в межах гоголівських «слов'ян» підтипи «динарця» як звичайної української людини («Вечори на хуторі коло Диканьки», «Миргород») та «остійця», азіата як егоїстичного маргінала, малороса («Мертві душі», «Шпонька», «Майська ніч»). Особливо цінними є зображення героїчної України, «нордійського», козацького типу української людини в «Тарасові Бульбі», «Страшній помсті», «Гетьмані» чи «Вії» («Правда козацька у М. Гоголя»).

Найбільше текстуального місця в критиці Д. Донцова відведено і найвищі оцінки надано Т. Шевченку. Експліцитна шевченкіана есеїста охоплює понад п'ятдесят років: від статті «Шевченко і патріоти» (1911) до монографії «Незримі скрижалі Кобзаря (Містика лицарства запорозького)» (1961) та статті «Шевченко і “квадрига Вісника” львівського» (1964). Уже в ранніх есе «Шевченко і патріоти», «Компактна більшість і Шевченко», «Шевченко і наша генерація» Д. Донцов привертає увагу своїми нешаблонними оцінками генія, наголошенням на його політичних, націотворчих сенсах: «великого бунтаря», «поета-сучасника», «протест проти національного гніту», «повна бунту, зненависти і притлумленого пориву мова», «цілість натури», «непогамовний дух, що бридився всякими компромісами», «ненависть до Москви... як категоричний імператив нації» тощо. У вісниківський період критик написав такі шевченкознавчі есе: «В мартівську річницю», «Пам'яті великого вигнанця», «Спростачений Прометей», «Козак із мільона свинопасів», «Шевченко і Драгоманов» та ін. Вони свідчать про остаточне вироблення концепції щодо Кобзаря як фундаментального національного мислителя, глибокого інтерпретатора української минувшини, теперішності та майбуття, виразника ідеалів передусім української лицарської духовної верстви, викривальника малоросійства як духовного ренегатства, інтерпретатора чужості московської культури, виразника духу й естетики боротьби за свої «правду, силу і волю» тощо. У воєнний та повоєнний періоди шевченкознавча концепція Д. Донцова розвивалася й поглиблювалася. Його критичні оцінки у «Духові нашої давнини», «Заповіті Шевченка», «Правді прадідів великих», «Тузі за героїчним», «Двох антагоністах (П. Куліш і Т. Шевченко)», «Погромнику плебейства», «Незримих скрижалях Кобзаря», «Шевченкові і “квадризі Вісника” львівського» та ін. збагатилися новими націософськими, христологічними, історіософськими, етнопсихологічними, політичними тощо сенсами, не змінюючи суті осягнення Шевченка як українського національного генія, пророка, мислителя та містика.

Найглибше та найпанорамніше під герменевтичним оглядом творчість Т. Шевченка інтерпретовано в монографії «Незримі скрижалі Кобзаря (Містика лицарства запорозького)». Ця вдумлива і водночас пристрасна націософська студія поєднала два іманентні метадикурсивні типи: націоцентричний та христологічний. У монографії перед читачем постає велична постать національного лицаря і водночас «справжнього пророка», християнського візонера й містика, співмірна з постатями Мойсея чи Магомета, «провідника духової революції», «провісника великого історичного завдання України – нести стяг боротьби проти всіх сил диявола». При цьому універсальна й національна місії Кобзаря взаємопереплітаються, оскільки він прийшов «роздмухати “іскру вогню великого”... в душах нащадків», прийшов, «щоб своїм вогненным словом громовим збудити приспану тяжким сном «лукавими» жерцями фальшивих божків Україну», прийшов, щоб «випалити в душах “дядьків отечества чужого” дух рабів чи “плебеїв-гречкосіїв”, лакеїв привати та ідилії», прийшов, щоб «воскресити старий дух “немерцаючої слави козацької”», прийшов як «віщун страшного Армагедону» для «незримих темних сил», прийшов «стрясти сумлінням нації, вказати їй шлях духового переродження», прийшов, щоб «показати небезпеку страшного майбутнього нашої Землі, коли вона не знайде в собі давньої сили героїзму, старої раси велетнів», прийшов кликати «до відродження містики ордену Запорозького лицарства». На думку філософа, Т. Шевченко – сутнісний візонер, творець екзистенційних (життєтворчих) візій-«фантазій». Основною візією і водночас національним імперативом, «наказом» генія є те, що «на Україні має бути повернута своя Правда, своя Сила і своя Воля», збудовані на «своїх, власних, отже християнських, традиціях».

У метакритичному додатку до монографії – есе «Шевченко і прогресисти» – філософ гостро критикує літературознавчу позицію «інтелігенції, яка від другої третини ХІХ віку стала на чолі» так званого «національного відродження», фальшиву або примітивну (профанаторську) інтерпретаційну позицію «народників» та «прогресистів» (соціалістів, лібералів, матеріалістів та ін.), світоглядно більше чи менше віддалених від націософського світогляду Кобзаря: від М. Драгоманова до М. Шлемкевича. Натомість він відзначає інших критиків, котрі «підкреслювали у Шевченка моменти козащини і релігійности»: Р. Смаль-Стоцький та інші критики-вісниківці, Арак, О. Гузарєва, Ю. Русов, Л. Білецький, О. Кониський, В. Щурат та ін.

Найбільшим антигероєм, культурним антиподом Т. Шевченка в цей класичний період стає його друг П. Куліш. Для мислителя П. Куліш не просто опонент, він ідеологічний та психологічний «антагоніст» Кобзаря. Попри «тисячі масок» (у тому числі й романтично-українофільські), котрі одягав П. Куліш, суть його, окрім доби молодості (кирило-мефодіївства), залишалась незмінною. Ішлося про москвофільство, знеславлення козащини, глорифікацію російської імперії та царизму, зневіру в ідеї національної незалежності, критику козацької доби за «некультурність», ненависть до Шевченка тощо. Тому П. Куліш для Д. Донцова стає символом деградації, одним з лідерів пізнішої епохи провансальства («Два антагоністи (П. Куліш і Т. Шевченко)» (1957).

Підрозділ 3.2. *«Критичне осмислення творчості авторів народницької та ранньомодерністичної течій»* присвячений періодові другої третини ХІХ (інколи автор говорить про другу половину ХІХ) – початку ХХ ст. Цей проміжок мислитель пов'язує з пануванням передусім провансальського (народницького, українофільського) світогляду («Націоналізм»). Згодом народницький період він за політико-ідеологічною домінантою провідної верстви називає «демократично-марксистським», періодом «найбільшого занепаду українського національного духу» («Дух нашої давнини»). Занепадницьке й пасивне під націотворчим оглядом світовідчуття виражає і народницьке, і ранньомодерністичне письменство. Були між ними й естетичні відмінності. Якщо старокиївська і козацько-гетьманська доби були в письменстві «епосом лицарства і літератури морально-релігійної», то друга половина ХІХ ст. «мала за тематику селянство і пересякнута була світоглядом хлібороба». Натомість початок ХХ ст. відзначився «почасти занепадницьким інтелігентським естетизмом, почасти примітивним захопленням соціалізмом і... розгнузданим сексуалізмом» («Тип запорожця у О. Стороженка»). Незважаючи на відмінності, автори цих течій (народницької та соціалістично-декадентської) оцінюються Д. Донцовим паралельно як типологічно схожі у світоглядному, антитрадиціоналістичному сенсі. Провідними «кризовими», «рабськими» емоціями літератури цієї доби, естетика котрої відкинула волю, енергію і силу вільної, героїчної людини, стають «незакаламучений спокій», «ідилічне самозадоволення», «розмірянний сентименталізм», «сум, жаль і милосердя», меланхолія, рабські «скарга» і «плач», «сентиментальний квієтизм» тощо. («Криза нашої літератури»). У «Націоналізмі» цей тип естетики – провансальської «калокагатії» – мислитель пов'язуватиме з цінностями «провінціального, парафіяльного... плебейського світогляду»: примітивністю, космополітизмом, гуманізмом, браком драматизму, обмеженістю, міщанством, «охороною меншовартісного» тощо.

Ключовим антиподом української національної традиції, «духу нашої давнини», деструктором націоцентричних ідей Т. Шевченка і водночас провідним ідеологом провансальства стає М. Драгоманов. Основними деструктивними ідеологемами у світогляді М. Драгоманова, на думку філософа, були такі: москвофільство, малоросійський культурний космополітизм; антисамостійництво, промосковський федералізм; інтернаціоналістичний соціалізм («Драгоманов і ми»). Від Шевченка (представника касти «козацько-лицарської») і Драгоманова (репрезентанта касти «духовних плебеїв») походять дві магістральні течії української суспільної думки, філософії, культурної традиції, естетики й політики. Одна, шевченківська – «животворча, терпка й гаряча», оперта на національній традиції, а інша, драгоманівська – «млява літепла, отруйна для всякої живої думки, живого почуття і відважного чину» («Шевченко і Драгоманов»).

Однак у провансальській добі все ж віднаходить мислитель постаті, творчість котрих була перейнята в основному (хоч не завжди повною мірою) іншим, не декадентським духом. Одним з таких представників героїчної, шевченківської естетики став нащадок козацького роду О. Стороженко. Його мислитель розглядає як «письменника переломової епохи, коли конала стара козацька романтика» і «народжувалася інша доба», коли українців як «націю козацьку» перетворювали в

нижчу верству або плем'я «чужої, переможної, нації». Письменник і був «боюмом цієї конаючої і ним воскресеної давньої козацької героїки» («Тип запорожця у О. Стороженка»). Іншим прикладом митця, що своєю творчістю виламувалася за тип плебейської естетики, була мати Лесі Українки Олена Пчілка. Д. Донцов відносив її до прикметного типу «жінок-мужчин, з твердим характером, невгнутими переконаннями». Саме ці свої риси характеру вона передала й доньці. Мислитель доводить суголосність ідейного світу матері та доньки, далекого від «ліберального гуманізму» XIX ст., у плані націоналістичному, індивідуалістичному, активістичному, патетичному, конфліктологічному («Мати Лесі Українки (Олена Пчілка)»).

Однак найтрагічнішою й найскладнішою постаттю того періоду вважає Д. Донцов І. Франка, про що свідчать не лише принагідні спостереження, а й окремі есе «Трагедія Франка» (1926), «Душевна драма І. Франка і його сучасників» (1953), «“Мойсей” І. Франка» (1953). З одного боку, спостерігаємо досить гострі оцінки творчості Франка. Однак є в есеїста і зразки глибшої, вдумливішої інтерпретації. Іманентним конфліктом, «духовною недугою», на думку філософа, що звів у могилу Каменяра і котрий був притаманний цілому поколінню провансальців-«гуманітаристів» (Олесь, Винниченко, Тичина, епігони Франка в Галичині та ін.) став внутрішній, психічний, світоглядний конфлікт між крайнім раціоналізмом та гуманізмом, з одного боку, та вірою й чином, з іншого. Однак пізнання цієї внутрішньої «недуги», світоглядної дилеми не перешкодила дати вельми високу оцінку титанічній праці й визвольній культурній боротьбі І. Франка: «...що відноситься до його очищуючої роботи, до тої титанічної роботи – розпорошення чару овіяних містиккою чужинецьких правд і цінностей, що душили нас, то перед сею роботою ми можемо лише в пошані схилити чоло. Одним могутнім зусиллям вона пхнула заблуканий човен нашої національної думки на цілі милі наперед і дала нам яскраву мету, яка ще й досі є не осягнутою маною, – вирватися з проклятого льоху, де нас зіпхнуто, на вільний світ вільних націй» («Трагедія Франка»). У повоєнних есе критику йдеться про розтлумачення «роздвоєння душі» у геніального письменника (з «велетенським і різнорідним талантом»), наявності не одного, а двох Франків, постійну світоглядну еволюцію й протиставлення двох ідеологій у його свідомості – «інтернаціонального соціалізму» і націоналізму, зрештою, перемогу цього останнього: «В кінці... еволюції поет поставив хрест над усім, чому поклонявся замолоду, повернувши рішуче з манівців інтернаціоналізму на національний шлях» («Душевна драма І. Франка і його сучасників»).

Серед авторів ранньомодерної течії Д. Донцов особливо виокремлює В. Стефаника, Марка Черемшину й Лесю Українку. Два есе «Поет твердої душі» (1927) і «Май 1871 – Май 1931» (1931) філософ присвячує В. Стефаніку. Новелістичну творчість цього автора формують три основні концепти: твердість, трагічність і закоріненість у землю. Вони ж є основними способами буття стефаніківського селянина як «сильної» людини: «Як Кіплінг відкрив нам “закон джунглів”, так Стефанік – закон землі, закон українських loca deserta, право диких піль» («Поет твердої душі»). Художній всесвіт В. Стефаника – це «всесвіт землі», «суворої, вибагливої, безоглядної», його герої – твердосерді «сини землі», його

лаконічне слово – «камінне, як і зміст». Стефаник збагатив читачів «новим патосом», «новим ентузіазмом», тією естетикою сили, котра була рідкісним явищем у тогочасному письменстві («Май 1861 – Май 1931»). Виламується з народницького світогляду та естетики й Черемшина, цей «своєрідний імпресіоніст», «несвідомий іроніст». Основною ідеєю творчості письменника, що проглядає і в «іронії перших новел», і в «стоїцизмі воєнних оповідань», і в «чисто ренесансівській еротичі», був тваринний життєвий пафос, віталістична енергія – нездоланий «життєвий оптимізм» («Марко Черемшина»).

Ключовою постаттю ранньомодерністичного підперіоду є для Д. Донцова Леся Українка, авторка, котра, за свідченнями біографів, радикально вплинула на еволюцію світогляду філософа й осмислення котрої тривало у нього ціле життя. Їй присвячена книжка Поетка українського Рисорджименто (*Леся Українка*) (1922) й концептуальні есе «Поэзия индивидуализма» (1913), «Леся Українка» (1918), «Пам'яті великої бунтарки» (1938), «Поетка-пророчиця» (1953), «Забутий заповіт» (1963). Критик упродовж життя малює нам у своїх есе величний образ Лесі Українки як письменниці-націоналістки. Вона «на місце пацифізму поставила... ідею войовничого націоналізму», «на місце раціоналізму й утопізму» – волюнтаризм, на місце «холодного інтелектуалізму – релігійність фанатика» («Поетка українського Рисорджименто (*Леся Українка*)»). Вона ототожнювала митця й борця, й утверджувала «новий, не плебейський ідеал краси», героїчну естетику («Пам'яті великої бунтарки»). Вона як «типова постать Середньовіччя» була «поеткою-пророчицею», що «принесла нам героїчний ідеал життя», принесла «волю до чину, волю здійснити свою мрію, свою правду за всяку ціну» («Поетка-пророчиця»). Вона «конечним імперативом відродження України» вважала «постання нової провідної верстви», верстви лицарів («Забутий заповіт»).

Серед авторів провансальського періоду есеїст виділяє М. Драгоманова як основоположника деструктивного декадентського світогляду та рабської естетики (а також В. Павлика, М. Старицького, В. Самійленка, Панаса Мирного, Ю. Федьковича, Ганну Барвінок, О. Маковея, П. Грабовського, Олександра Олеся, М. Вороного, П. Карманського, Б. Лепкого, І. Нечуя-Левицького, та ін.), низку амбівалентних письменників (оцінених і позитивно, і негативно відповідно до співвіднесення у їх творчості героїчного та плебейського первнів) – О. Кониського, О. Стороженка, Б. Грінченка, С. Черкасенка, М. Коцюбинського, І. Франка та ін., і кількох митців, що утверджували переважно героїчну, трагічно-оптимістичну естетику – Олену Пчілку, В. Стефаніка, Марка Черемшину, а найбільше – Лесю Українку.

У підрозділі 3.3. «**Аксіологічна інтерпретація письменників міжвоєнного та повоєнного періодів**» вказується, що з 1920-х років у концепції Д. Донцова розпочинається ще одна велика літературна доба, котра в історичному плані охоплює міжвоєнний, воєнний (Другої світової) та повоєнний періоди, прикметні появою та взаємними протистояннями різних літературних течій: радянська література, космополітичний модернізм та вісниківство.

У міжвоєнну добу основний вектор полемічної критики Д. Донцова спрямований на тлумачення й оцінку новопосталої радянської («совєтської»)

літератури. Він не лише активно втручається в знамениту літературну дискусію в УРСР («До старого спору», «Крок вперед», «Росія чи Європа?», «Да саро»), а й присутньо, з націоцентричних позицій, оцінює сучасний йому літературний процес та його протагоністів «за Збручем». Основні есе мислителя на цю тему: «Криза нашої літератури», «Українсько-советські псевдоморфози», «Роздвоєні душі», «Естетика декадансу», огляди й рецензії на твори В. Сосюри, П. Филиповича, А. Головка, О. Вишні та ін. Після війни найконцептуальнішою критичною студією про радянську літературу стало есе «Поет ідилії і “чорної лжі”» (М.Рильський). Уже в перших есе філософ помічає залежність основної маси радянських письменників (окрім М. Хвильового чи Г. Михайличенка) від засад дореволюційної народницько-декадентської естетики. Інша провідна риса літератури в УРСР – її вторинність, імітативність, провінційність порівняно з літературою переможців-окупантів – російських більшовиків. У 1925-му році мислитель структуруватиме «пролетарських» письменників дещо по-іншому: 1) більшість, «бляшані революціонери» і «попутники» – ті, що «прийняли нову буденщину, симулюючи свій порожній вже пафос гамірливим таракотінням комуністичної фрази» (В. Поліщук, П. Тичина, М. Йогансен та ін.); 2) «романтики», «щиріші» і «сильніші», котрі «відсахнулися від дзеркала, піднесеного дійсністю, не приймаючи цих буднів, картаючи їх сатирою або шукаючи нової підстави для невивислого ще революційного запалу» (В. Сосюра, В. Підмогильний, М. Хвильовий, А. Головка та ін.); 3) «неокласики», котрі «поволі відвертаються і від нового побуту, і від всякого, не лише комуністичного пафосу, шукаючи рятунку в тихій пристані “чистої поезії”» (М. Зеров, П. Филипович, М. Рильський та ін.) («Українсько-советські псевдоморфози»).

Один за одним українські письменники, роздвоєні між Росією та «жовто-блакитною Україною», скорялися й вибирали, під тиском обставин, сторону червоного окупанта – «віддавалися в полон до червоного дракона»: П. Тичина, М. Хвильовий, В. Коряк, В. Сосюра, М. Семенко, В. Поліщук, Д. Фальківський, М. Рильський, О. Слісаренко, Гео Коляда, А. Лісовський, Є. Плужник, В. Гадзінський, Г. Косяченко, А. Головка, Б. Антоненко-Давидович, П. Панч, М. Івченко, Г. Косинка та ін. У всіх цих авторів філософ помічає художні вияви глибинного світоглядного процесу – «суперечності двох національних ідеалів»: «...бунт ображеної національної стихії проти силоміць їй накинутих догматів, чужих нашим історичним споминам, нашому сучасному і нашим мріям про майбутнє...» («Роздвоєні душі»). Загалом література, творена авторами із «роздвоєними душами», співвідноситься мислителем з естетикою декадансу, естетикою тих «втомлених, замучених, зрозпачених і заплаканих», яких так багато віднаходить критик і в народницькому таборі, і в модерністичному («Естетика декадансу»). Прикладом деградації «непересічного таланту», котрому присвячене окреме есе, став для Д. Донцова М. Рильський. Занепад творчості українських талантів (Рильського, Тичини, Сосюри та ін.) свідчить про необхідність національно-державної охорони («власного меча») для нормального, повноцінного розвитку національної культури, у тому числі письменства. Інакше – деградація,

творення поезії «нібито національної словом, та зовсім чужонаціональної – за духом» («Поет ідилії і “чорної лжі” (М.Рильський)» (1955).

Серед радянських авторів Д. Донцов виділяє і М. Хвильового. Йому присвячене окреме есе «Микола Хвильовий» (1933). «Загадка Хвильового» мала для есеїста кілька вимірів і рівнів. Насамперед, він помічає у його творчості синтезування двох традиційних для української літератури первнів: «соціального визволення плебса» (як у Марка Вовчка) і визвольної «романтики народу» (як у Шевченка, Лесі Українки, частково Гоголя). З іншого боку, романтизм Хвильового виражав психіку українського степовика – синтез воїна і хлібороба водночас, а не північного росіянина-кочовика. У дусі свого неоромантичного націонал-комуністичного світогляду письменник після перемоги більшовиків стає на критичний шлях. М. Хвильовий не хотів бути найманим гладіатором, що б'ється «за справу нової імперії», а тому між повною капітуляцією перед Москвою і самогубством, вибрав останнє: «Його останній жест зостанеться страшним моральним ударом для облудної політики Росії на Україні». Тим самим М. Хвильовий перестав бути «невільником доктрини» чи «роздвоєною душею».

Іншим постійним об'єктом полеміки від 1920-х років стає космополітичний («розкладовий», занепадницький) модернізм із суміжними явищами: декадентством, естетизмом, авангардизмом тощо. Загалом творчість ряду світових модерністів (Тагора, Барбюса, Маргеріта, Саган, Пруста, Манна, Сартра, Мальро, Моріака, Жида та ін.) та їхніх українських наслідувачів («наших плагіаторів») критик вважає «витвором моральної гнилизни і розкладу». Так редактор «Вісника» уже в 1925-му році мотивує відсутність цих авторів на сторінках часопису. Натомість він залюбки публікує «модерних наддніпрянських» та світових письменників, у котрих вбачає суголосність із вісниківським світоглядом та світовідчуттям, у яких є «величезна експресія і напруженість уяви»: Дж. Лондон, Рільке, П. Бенуа, Бергенгрін, В. Вітмен, Косинка, Вальчук, Хвильовий та ін. (Згодом цей список поповниться іменами Стрінберга, А. Франса, К. Гамсуна, Вергарна, Р. Роллана, О. Вайлда, П. Валері та ін.) В «Естетиці декадансу» (1930) філософ виявляє спільні занепадницькі (декадентські) риси модернізму з народницькою та «пролетарською» естетиками: пасивність, гедонізм, ескапізм, терпіння, споглядання, песимізм, нігілізм, меланхолія, матеріалізм, фотографізм тощо. В інших роботах згадуються ще: космополітизм (інтернаціоналізм), атеїзм, еротоманія, безпринципність, сатанізм тощо. Ряд український авторів (письменників і критиків) став для Д. Донцова класичним втіленням декадентського модернізму: В. Винниченко, М. Рудницький, Ю. Шерех, повоєнні М. Шлемкевич, Ю. Косач, У. Самчук та ін. Найпоследовніше мислитель полемізує з однією з ключових постатей українського модернізму В. Винниченком у різних есе та рецензіях: «Божки», «Невсих Невтихович – соціальний реформатор», рецензіях на «Сонячну машину», «За яку Україну?» та ін. Його есеїст розглядає як «дуже талановитого оповідача й обсерватора», однак твори характеризує як деструктивні, як суміш соціалізму, сексуалізму та космополітизму.

Якщо естетика В. Винниченка базується на соціалістичному та комуністичному світогляді, то в інших модерністичних авторів філософ виявляє

закоріненість декадентського розуміння мистецтва в різні видозміни світогляду лібералістичного. Одним з найприкметніших з них у міжвоєнний період стає критик і письменник М. Рудницький. Окрім спорадичних еристичних випадів (як-от у «Да саро»), чимало місця полеміці з естетичною позицією М. Рудницького як класично декадентською («мистецтво для мистецтва») відводить мислитель в есе ««L'art pour l'art» чи як стимул життя?». Лібералістичний літератор виражає, за Д. Донцовим, другу, поруч із «розкоханими в терпінню» народниками, видозміну декадентського мистецтва та естетики – творців «безтурботного, цинічного гімну... на “удогіднене життя”». Саме такий естетизм утворює своїми працями і творами М. Рудницький: захоплення тільки теперішнім, «моментом», антидогматизм, цинізм, естетизм, заперечення ролі світогляду в мистецтві, приниження ролі змісту і вивищення форми, приховування власного «філістерського світогляду», псевдооб'єктивність, зацікавлення не творчістю митця, а його побутом, «будуарними історіями», «малими слаботами», кон'юнктурщина, гедонізм, антипатетизм, безвідповідальність, безпринципність, еротоманія тощо. Для есеїста такого типу творчість – це творчість «циніків» і «принципових безпринципників».

У повоєнний період основна полеміка ведеться Д. Донцовим з модерними діаспорними критиками та письменниками демоліберального табору – Ю. Шерехом, У. Самчуком, Ю. Косачем, Ю. Лавріненком, І. Костецьким, М. Шлемкевичем та ін., про що свідчать такі роботи: «Лист до голови МУР-у У. Самчука», «Демаскування шашелів», «Московська отрута», «Модерна література розкладу», «Шевченко і прогресисти», «Дві поетки України про “модерних” контактовців» та ін. Світоглядною підставою націософської критичної позиції Д. Донцова стає бажання протиставити націоналізм як вираження «старого традиційно-християнського світогляду» із «прогресистським» чи «демократичним» світоглядом, що об'єднує комунізм та «раціоналістично-безбожницький», «мафіозний», демолібералістичний («демонократичний») світогляд, який «із матерії робить собі бога, а з людини – худобу» («Московська отрута»). Щодо літератури в еміграції «прогресисти» висувають вимоги, досить схожі з концептами М. Рудницького у міжвоєнну добу: заперечення «доктринерства» і «релігійно-світоглядної містики», героїзму й войовничості, утвердження культу порнографії, «малої людини», звиродніння (сартризм), принципової безпринципності тощо. У мистецтві та публіцистиці МУР-івці та їм подібні ідеалізують не народ, а «голоту» (здегенеровані в окупації народні маси) як репрезентанта народу.

Третім масштабним літературним феноменом ХХ ст., котрий критично оцінював Д. Донцов, розпочинаючи з міжвоєнного періоду, стає вісниківство (творчість неоромантичного героїзму чи «героїчного парнасізму» (О. Баган). Модерністичні досвіди письменників «Вісника» та ідейно-естетично близьких до них інших авторів оцінювались мислителем досить високо як продовження героїчної естетики «духу нашої давнини», традиції Шевченка і Лесі Українки, як утвердження комплексу категорій філософії «трагічного оптимізму»: трагізму, героїзму, романтизму, вітальності, наступальності, динамізму, волюнтаризму тощо. Д. Донцов присвятив письменникам «Вісника» багато праць: концептуальні есе «Трагічні оптимісти», «На Старокиївський шлях!», «Шевченко і “квадрига Вісника”

львівського», монографію «Поетка вогняних меж: Олена Теліга», низку рецензій у міжвоєнний період (на О. Бабія, Б. Кравціва, Д. Віконську, І. Черняву, ранніх Ю. Косача та У. Самчука, Р. Єндика, Л. Мосендза) та чимало роздумів і характеристик у майже кожній культурологічній праці повоєнного періоду. Ці твори репрезентують опорні концепти вісниківського дискурсу: філософію трагічних оптимістів як філософію сильних особистостей; історіософські основи героїчного мистецтва; екзистенційність художньої свідомості митця; а також – ідеалізм, окциденталізм, волюнтаризм, християнізм, елітаризм та індивідуалізм. З-понад півсотні літераторів-вісниківців мислитель найчастіше визнавав своїми найбільшими однопумцями й послідовниками Є. Маланюка, Л. Мосендза, Олену Телігу, Олега Ольжича («квадригу») та Юрія Клена (рідше ним згадуються – Ю. Липа, Н. Геркен-Русова, У. Самчук, О. Стефанович, Р. Єндик, С. Кушніренко, С. Левченко та ін.). Вісниківство в критичній рецепції Д. Донцова – це естетико-художній факт, нова модерна, неоромантична, героїчного типу художня світоглядно-стильова модель, це свого роду літературний еталон, аксіологічний орієнтир.

Четвертий розділ «Історико-літературний дискурс в есеїстиці Дмитра Донцова» складається з трьох підрозділів і присвячений осмисленню ключових для герменевтичної концепції мислителя історико-літературних періодів: давньої та класичної доби, другої половини ХІХ – початку ХХ ст. і ХХ ст.

У підрозділі 4.1. «*Давня і класична українська література в націософсько-діахронному трактуванні*» вказується, що, з погляду застосування націософської інтерпретації, історико-літературний дискурс як різновид націоцентричної інтерпретаційної практики і як осягнення діахронії літературного процесу (розвитку художніх ідей, естетичних форм, стилів, напрямів, типів творчості тощо) притаманний літературознавчому мисленню Д. Донцова меншою мірою, порівняно з літературно-критичним та теоретико-літературним. Однак філософу вдалося виробити власну культурно-історичну концепцію, історіософію, що прямо вплинула на структурування літературної історіографії. Ідеться про виокремлення ним трьох основних періодів розвитку української художньої літератури (та й культури взагалі), відповідно до формування й розвитку естетичного вираження героїчної (націоцентричної, трагічно-оптимістичної тощо) національної традиції. Історія української літератури, відтак, постає як історія художнього втілення лицарського ідеалу «духу нашої давнини» у межах трьох періодів: 1) період розквіту – давня та класична література від Х ст. до Т. Шевченка (інколи герменевт обмежує цей період занепадом гетьманщини (ХVІІІ ст.); 2) період виродження – народництво і ранній модернізм (друга третина (чи друга половина) ХІХ ст. – початок ХХ ст. (до 1914 р. або 1917 р.); 3) період протистояння відродженої героїчної естетики (неоромантизму) і декадансу («пролетарського» реалізму, космополітичного модернізму) у ХХ ст. (міжвоєнна, воєнна і повоєнні доби).

З літературознавчого погляду, перший період охоплює все давнє (завершенням якого стала, на думку філософа, творчість Г. Сковороди та І. Котляревського) та частину нового письменства і включає низку важливих напрямів і стилів: готику (основний середньовічний стиль), бароко (основний

козацький стиль), просвітництво, сентименталізм, реалізм та романтизм (особливо яскраво виражений у Т. Шевченка). У працях Д. Донцова готика і бароко (без уживання цих термінів, але з окресленням їхніх характерних рис) розглядаються синкретично, як один великий, ідейно-естетично більш-менш однорідний мегаперіод «великої Минувшини», література періоду княжих та козацьких часів. Д. Донцов, мислячи історичними категоріями, закликав забути «період духовного рабства і звернутися до героїки Середньовіччя». Мислитель апелює до героїчного естетичного ідеалу середньовічного та козацько-барокового періодів, наголошуючи, що він є іманентним національній духовності та мистецтву. Натомість народницька та ранньомодерністична естетика занепаду – «пасивної гуманності», «безоглядного мрійництва», «сентиментального квієтизму» – є відхиленням від національної норми, є духовно-естетичною «хворобою» («Криза нашої літератури»). Філософ наводить характерні ознаки стилю літератури «великої Минувшини» чи «героїчної давнини»: зображення відважних «войовників», сміливих князів, застосування «енергійної мови», збереження «лицарських традицій», використання мілітарних епітетів («червлені щити», «червлений бунчук», «криваві зорі», «криваве вино» тощо). Автор наголошує, що в такому національному типі творчості – персонажах («постатях»), зовнішній формі («мові»), значенні («світогляді») – виражається «здобувчо-хижацький дух білої раси», виражається дух переможців. Тому треба воскресити, наголошує есеїст, у мистецтві слова вічні чесноти вільної нації – «динаміку і порив», «волю і чин» («Криза нашої літератури»). Згодом до цих основних рис додається ще активний патріотизм (націоналізм) та художнє вираження християнського імперативу. Опанування та відродження цієї естетичної традиції вимагає й певного типу митця, «людини-творця», яка б не «скорилася дійсності», не апелювала «до “приспаної совісти” сильних», а наслідувала традиції давнини: сповідувала філософію *amor fati* (любов долі), зріднилася з власною жорстокою добою, «вслухалася в її поезію», «відрікалася від “єретиків” і відступників своєї віри», «не прислухалася до белькотіння фарисеїв», «не плюгавила тих великих чеснот, які нам залишили великі предки» («Де шукати наших історичних традицій?»).

Іншим літературним напрямом, на котрому акцентує Д. Донцов, стає романтизм. Ідеться про тип творчості, котрий, як відомо, у своїх філософсько-світоглядних обґрунтуваннях відкидає цінності просвітництва та класицизму й максимально співвідносить себе із Середньовіччям та бароко. Крім того, цей тип світогляду та естетики є одним з важливих елементів філософії та ідеології вольового (чинного) націоналізму автора. Романтизм для філософа передусім є загальною ідеєю, «усвідомленим гоном», що лежить «в основі людського життя». Йдеться про віру у свою правду, про «дух апостольства», про жертвність («Націоналізм»). Центральними персонажами романтичних творів є ідеальні герої, які б могли служити сучасникам взірцями мужності й вірності ідеалу. Основоположні поняття романтичної літератури – це здатність протистояти загалу, тяжіння до свободи, бажання влади, фанатизм заради високих ідей, самопожертва, боротьба, «героїчний ідеал життя, героїчне його сприймання» («Криза нашої літератури»), «Роздвоєні душі», «Естетика декадансу»). Ідейно-світоглядним

орієнтиром для дослідника і ключовою постаттю українського романтизму стала постать Т. Шевченка – пророка-містика й аристократа, котрий здійснив світоглядний переворот, вибудовуючи націософські імперативи художнього мислення.

Підрозділ 4.2. *«Письменство другої половини XIX – початку XX століття як простір полеміки та апологетики»* присвячено другому важливому історико-літературному періодові, періодові дегероїзації й «виродження», домінування плебейської «естетики декадансу» та провансальського («драгоманівського») світогляду, що поєднав націонал-демократизм, лібералізм та соціалізм у межах народницького та ранньомодерністичного письменства. Не випадково цей період стає простором полеміки з основною масою авторів та літературних явищ (персоніфікованих М. Драгомановим, пізнім П. Кулішем, В. Винниченком та ін.) та апологетики й глорифікації окремих винятків. Попри певні відмінності, мислитель об'єднує народництво та ранній модернізм в один естетичний тип – декаданс – через відмову від «духу нашої давнини», сентименталізм, пасивність, через вираження рабського, дегероїзованого світовідчуття, через утвердження космополітизму. Основна естетична прикмета декадентського мистецтва – його односторонність, нежиттєвість, відмова від «сили і величі», від «боротьби і руху», що породжує такі ідеї, мотиви та образи: «...почуття моральної заламаности, настроїв безборонних паралітиків, нездатности до протесту, занепад самої здібности хотіти, безплідний гуманітаризм, розслаблюючий сентименталізм, декадентська втеча від життя» («Криза нашої літератури»).

Двома характерними прикладами історико-літературного трактування художніх феноменів-винятків періоду «виродження» стають творчі досвіди Олени Пчілки та Марка Черемшини як національних «взірців до наслідування». Попри загалом критичний, аксіологічний спосіб трактування цих авторів, мислитель пропонує й певний історико-літературний ракурс розгляду через розвиток у художніх формах певних суспільних та естетичних ідей. Щодо літературного портрету Пчілки такою ідеєю стає концепт сильної патріотичної особистості (витлумачений у різноманітних герменевтичних контекстах: біографічному, культурному, історичному, порівняльному, ідеологічному, рецептивному тощо), щодо Черемшини – категорія іронії. Есе «Мати Лесі Українки (Олена Пчілка)» цілком новаторське й важливе з історико-літературного погляду, бо являє собою літературний портрет, у якому простежуємо елементи ґрунтового критичного і водночас історичного літературознавчого дослідження. Автор окреслив ознаки творчості письменниці, детально розкрив основні аспекти її світогляду, обставини, що сформували її талант, змалював психологічний портрет авторки, з'ясував провідний для її творчості ідеал сильної патріотичної особистості. Мислитель комплексно проаналізував основні, базові духовні засади формування змісту творів письменниці: життєсміслові світоглядні орієнтири, моральні цінності й імперативи, що визначають її життєву позицію, формують сильну україноцентричну особистість.

Самоіронія персонажів Марка Черемшини, їх парадоксальний «гімн вічному життю» були своєрідним викликом суспільству, жахливій дійсності, природному устрою, відходом від «гармонійних примітивів» (Ф. Шлегель) – сучасників прозаїка,

що розгубилися й не знають, як жити у міжчассі, коли «смерть може прийти завтра». Уже сама боротьба української нації за своє існування викликала в літературі потребу сатири, насмішки й жарту. Іронія стала для Марка Черемшини трагічним засобом, який давав можливість піднятися не тільки над власною дріб'язковістю й провінційністю, а й над примітивним, страхітливим, неможливим.

У підрозділі 4.3. «*Література ХХ століття: між декадансом та героїкою*» досліджено модернізм, радянську літературу та неоромантизм. З одного боку, модернізм виражав космополітичне, нігілістичне та атеїстичне світовідчуття. З іншого боку, поставав вираженням національної, буттєво-історичної традиції. Яскравим представником цього традиціоналістичного, національного модернізму і став Д. Донцов та вісниківці. Осмислення модернізму провадилось мислителем із середини, не з антимодерних, а просто з інших модерних позицій. Для осягнення космополітичного (декадентського) модернізму як феномена (напрямку, стилю, типу творчості, тощо) в історії української літератури особливо цінними є два націософські спостереження Д. Донцова. Перше стосується ідеологічної закоріненості його світовідчуття та світорозуміння насамперед у філософію просвітницького гуманізму та тісно пов'язані з ним політичні доктрини і світогляди лібералізму, соціалізму та, меншою мірою, національного демократизму. Звідси панівний культ «малої» («простої») людини, «спрощення» національних героїв (М. Шаповал), гуманістичні атеїзм та людиноцентризм, еротоманія (В. Винниченко, Арцибашев, Маргеріт, Ю. Косач), егоїзм (Ж.-П. Сартр, І. Костецький), безпринципність (Ю. Шерех) тощо.

Друге націоцентричне спостереження стосується існування двох споріднених декадентських типів модернізму. Відповідно до міри й ступеня деструктивного ставлення до буття (життя), Д. Донцов розрізняє «занепадницьке» модерне письменство, насажене пасивно-нігілістичною настановою «втечі від життя» (переважно в міжвоєнну добу), та «розкладове» – інспіроване агресивним нігілізмом, запереченням, знищенням життя (переважно в повоєнний період). Щоправда, сам герменевт не завжди їх чітко відокремлює один від одного, розглядаючи синкретично («Естетика декадансу», «Наше літературне гетто», «“L'art pour l'art” чи як стимул життя?», «Демаскування шашелів», «Модерна література розкладу», «Московська отрута» тощо). Для літератури «занепадницького» космополітичного модернізму притаманний тісний зв'язок з антигероїчною традицією народницького письменства й такі риси: естетизм («мистецтво для мистецтва»), сентименталізм, квієтизм, споглядальність, пасивність, меланхолія, зневіра, сльозливість, життєва втома, плебейство, пацифізм, матеріалізм тощо. Основним типом творця такого письменства стає «душевний євнух», «митець для мистецтва», «прекраснодушний» раб, пасивний «мрійник». Письменство «розкладового» модернізму агресивно-нігілістичного типу натомість утверджує егоїзм, космополітизм, аморальність, цинізм, антихристиянство, скептицизм, еротоманію, безідейність, вульгарність, імітаторство, філістерство тощо. Її ключовим творцем є «скептик», «цинік», «принциповий безпринципник».

Тлумачення Д. Донцовим зазбручанського письменства також містить чимало спостережень, цінних для вивчення історії радянської літератури: і виявлення

антимистецької специфіки «пролетарського» реалізму, і продовження існування народницької занепадницької естетики, і малоросійське в суті своїй «роздвоєння душ» націонал-комуністичних авторів, і протистояння в радянському письменстві іманентної національної традиції та накинutoї окупантом традиції російсько-комуністичної, і творча деградація тих талановитих письменників (Сосюри, Тичини, Рильського та ін.), що стали на бік більшовицької доктрини, й окреслення фальшивості та антимистецькості комуністичної тенденційності в мистецтві тощо.

Зовсім іншим явищем в історії української літератури ХХ ст. постає національно-модерністична, неоромантична література як відродження лицарсько-християнського «духу нашої давнини». Попри наявність елементів героїчного ідеалу в попередню добу (частково в І. Франка чи повною мірою в Лесі Українки), усе ж основним літературним виявом неоромантизму для Д. Донцова у ХХ ст. стала творчість письменників-вісниківців. При цьому філософ став і найбільшим теоретиком та інтерпретатором неоромантизму, і безпосереднім натхненником вісниківства. Як літературному історик, йому вдалось переконливо окреслити місце вісниківського неоромантизму в історії літератури, назвати основних представників, простежити витoki, характерні особливості та перспективи розвитку («Поетка українського Рисорджименто (*Леся Українка*)», «Криза нашої літератури», «Українсько-советські псевдоморфози», «Наше літературне гетто», «Трагічні оптимісти», «Демаскування шашелів», «Поетка вогненних меж» та ін.). Основними рисами неоромантизму стали: націоцентризм, суб'єктивність, волютаризм, героїчність, активізм, динамізм, релігійність (містицизм), ідеалізм, окциденталізм, ірраціоналізм, войовничість, свободолобство, фанатизм, шляхетність (довершеність) стилю тощо.

Звичайно, деякі есеїстичні спостереження та оцінки філософа, добре аргументовані в теоретичному чи літературно-критичному планах, не є конче слушними з історико-літературного погляду, і це стосується трактування не лише радянських авторів. Мислителем не завжди враховувались культурно-історичні обставини творення, естетична концепція по-максималістськи звужувалась виключно до героїчного ідеалу, до плекання лише аристократичного читача, імперативи політичного прочитання не завжди узгоджувались з вимогами герменевтичного методу тощо. Однак для тих культурно-політичних надзавдань, які ставив перед нацією у межах своєї націоналістичної філософії та націоцентричної герменевтики автор, навіть такі максималістські, суворі, тенденційні висновки та окреслення, часто не маючи академічно-літературознавчого пояснення, усе ж мали й мають онтологічну та культурологічну мотивацію.

Історико-літературні есеїстичні спостереження Д. Донцова, хоча й виражені більш фрагментарно, порівняно з теоретичними міркуваннями чи критичними оцінками, є достатньо герменевтично аргументованими й можуть бути використані під час академічних літературознавчих трактувань діахронії вітчизняного чи світового письменства, особливо ж під час інтерпретації давньої української літератури, романтизму, народництва (українофільства), раннього та зрілого модернізму декадентського (космополітичного) типу, радянської літератури (особливо ж її націонал-комуністичної течії), неоромантизму та вісниківства.

У **Висновках** синтезовано результати проведеного дослідження.

Постколоніальні осмислення феномена націоцентризму в Д. Донцова є хоча й доволі численними, але в плані дослідження його літературної герменевтики вони переважно спорадичні та фрагментарні. Загалом у донцовознавчому дискурсі є три основні текстуальні групи: 1) об'єктивна (іманентна), котра базується на герменевтичному вивченні спадщини мислителя з урахуванням історико-генетичного, історико-функціонального та структурно-функціонального аспектів, з наголошенням на націоцентричній сутності його мислення; 2) суб'єктивна (тенденційна), котра базується на імперативах антагоністичних світоглядів чи особистих емоціях; 3) еkleктична (амбівалентна), котра поєднує першу й другу групи, витворюючи місцями доволі внутрішньо суперечливий тип тлумачення. Структура творчої особистості Д. Донцова зумовлена його світоглядною еволюцією (від соціалізму, через консерватизм до націоналізму), наявністю трьох періодів творчості (раннього, вісниківського (міжвоєнного) та пізнього) та багатогранністю таланту автора. Він постає перед нами як політик-революціонер, державний діяч, філософ, публіцист, критик, есеїст, редактор, ідеолог українського націоналізму, а також як націософський герменевт. Загалом творчість мислителя, у тому числі й інтерпретаційна, вписується в парадигму культурного націоналізму.

Вісниківство доречно розглядати як яскравий, самобутній культурно-історичний феномен та естетично-герменевтичний досвід, що у персональному вимірі пов'язаний з ідеологічною та редакторською діяльністю Д. Донцова, а в світоглядному – впливає з філософії та ідеології українського націоналізму. Мислення та стиль Д. Донцова загалом можна окреслити як приналежні до есеїзму (а не академізму), котрий характеризується такими ознаками: принципова свобода від усталених поглядів як в жанровій, так й у світоглядній формі, неочікуваність, сміливість суджень, новизна, суб'єктивізм, неповторність, індивідуалізація.

У філософії Д. Донцова маємо доволі детально розроблену націоналістичну естетику, «естетику Шевченка» як націософську теорію прекрасного в природі та мистецтві. Ключовими рисами цієї шевченківської теорії варто назвати героїчність, націотворчість (формування «духу» нації та її еліти), ідеалістичність (принциповий антиматеріалізм), містицизм (божественність, сакральність), життєвість (екзистенційність, віталістичність), духовнотворчість (ушляхетнення людини), безкомпромісність, змагальність (література як зброя) тощо. Саме ця естетика лягла в основу герменевтичного методу українського мислителя.

Д. Донцов насамперед політичний філософ, і тому націоналістична герменевтика стає для нього основним способом пізнання культурних, у тому числі літературних феноменів та закономірностей, що прямо впливають на політичне буття нації. Націоналістична інтерпретація у суті своїй націософська, але водночас й літературознавча з типовим для такого виду досвідів переважанням когерентно-смислового рівня пізнання й оцінки над формально-естетичним. Націоналістичні – шевченківські – естетика й герменевтика Д. Донцова в онтологічному вимірі, на підсвідомому та свідомому рівнях, інтегровані в український національний духовний простір, спрямовані на освоєння, вивчення, інтерпретацію художніх текстів у національно-екзистенційних категоріях. Метадискурсивний досвід

Д. Донцова базується на сутнісних принципах: націоцентризмі, ідеалізмі, волюнтаризмі, героїзмі.

Націоцентризм варто зарахувати до методологічної домінанти. У контексті національно-екзистенціального переддосвіду націоцентризм формують такі передсудження: «національний імператив» чи «категоричний імператив країни», врахування основоположності художнього письменства для національного буття, розуміння нації як визначальної реальності, що зумовлює і буття індивіда, і його герменевтичну здатність, усвідомлення першорядності закорінення мислення в національну традицію, розуміння розглядається як причетність до національного сенсу, врахування інтерпретатором національної «конкретно-герменевтичної ситуації», відкритість до діалогічності розуміння як врахування першорядності власного національного буття. Узгоджений з націоцентризмом ідеалізм варто вважати одним з найважливіших філософсько-методологічних принципів, котрі структурують націософську інтерпретаційну систему Д. Донцова. В естетико-герменевтичній концепції мислителя ідеалізм постає як філософія національної ідеї (ідеї «самовладства нації»), як ідеалістична, буттєво зорієнтована метафізика, що поборює нігілістичні метафізики раціоналізму, матеріалізму, соціалізму, лібералізму, космополітизму тощо, як християнізм (християнська духовність), котрий породжує націотворчі семіотичні системи – політичні візії.

Волюнтаристська світоглядна система Д. Донцова репрезентована поняттями: «воля» («воля до влади», «воля до життя»), романтичний ірраціоналізм, інтуїтивізм. Героїзм як четверта основна інтерпретаційна ідея в національно-екзистенціальній герменевтиці Д. Донцова тісно пов'язана з його системою неоромантичної, героїчної естетики «трагічного оптимізму» та ідеалістично-волюнтаристичною філософією загалом. Загалом героїзм як естетико-герменевтичний концепт розкриває свою сутність у контексті суголосних ідей: елітаризм (лицарськість), історизм, окциденталізм, активізм (чинність), пов'язаних з поняттями жертвовного патріотизму, романтизму, готики, національної свідомості тощо.

Український мислитель не лише глибокий естетик і теоретик літератури, він ще й потужний герменевтичний практик, передусім літературний критик. Критика для філософа має суто герменевтичний сенс. «Головним обов'язком критика» є «розгадати» містерію, таємницю літературної творчості. Основним у критичному процесі є зосередженість на «етиці та естетиці» твору, на тому, чим «горів поет і який він нам залишив заповіт» (авторський сенс), а не на «техніці і механіці» компонування твору. Особливе місце в літературно-критичному доробку Д. Донцова займає тлумачення творчості давньоукраїнських авторів та письменників-класиків, серед яких він особливо виділяв творчість Г. Сковороди, І. Котляревського, М. Гоголя та Т. Шевченка. Основним антагоністом киево-руської та козацької традицій і водночас основним антиподом героїко-романтичної традиції Т. Шевченка в цей період виступає для мислителя П. Куліш.

Д. Донцов зробив чимало гострих критичних закидів у бік авторів народницької та ранньомодерністичної течій, які продукували творчість, естетику, світогляд, ідеологію «провансальства», «націоналізм упадку». Серед авторів провансальського періоду есеїст виділяє М. Драгоманова як основоположника

деструктивного світогляду та рабської естетики (а також В. Павлика, М. Старицького, В. Самійленка, П. Куліша, Панаса Мирного, І. Нечуя-Левицького, П. Грабовського, Олександра Олеса, М. Вороного, П. Карманського, Б. Лепкого), ряд амбівалентних письменників – О. Кониського, О. Стороженка, Б. Грінченка, С. Черкасенка, М. Коцюбинського, І. Франка і митців, що утверджували лише героїчну, трагічно-оптимістичну естетику – Олену Пчілку, В. Стефаніка, Марка Черемшину, найбільше – Лесю Українку.

Якщо радянська література (творена «роздвоєними душами») та космополітично-модерністична (наслідок творчості демоліберальних «прогресистів») є виявом естетики декадансу, то вісниківство оцінюється філософом досить високо. Це – справжня модерна, неоромантична література, письменницький еталон, що розвиває шевченківську традицію – «дух нашої давнини», розвиває філософію трагічних оптимістів; культивує героїчне мистецтво; утверджує ідеалізм, окциденталізм, волюнтаризм, християнізм, елітаризм та індивідуалізм.

Д. Донцов запропонував власну літературно-історіософську структуру, відповідно до формування й розвитку естетичного вираження героїчної національної традиції (лицарського ідеалу): 1) період розквіту – давня та класична література до Т. Шевченка; 2) період «виродження» – народництво і ранній модернізм; 3) період протистояння відродженої героїчної естетики (неоромантизму) і декадансу («пролетарського» реалізму, космополітичного модернізму, авангардизму) у ХХ ст.

Есеїстично-критична (скерована на світоглядне оцінювання, національно-екзистенціальну аксіологію) специфіка літературно-герменевтичного мислення Д. Донцова привела до виокремлення ним особливо важливих, з націософського погляду, напрямів. У його працях готика і бароко (без уживання цих термінів) розглядаються як один великий, більш-менш ідейно-естетично однорідний період «великої Минувшини», література періоду княжих та козацьких часів як своєрідний еталон героїчного письменства (найкраще осмисленими виступають в есеїстиці Д. Донцова Г. Сковорода та І. Котляревський).

Окремо виділяється романтизм як унікальний світоглядний та стильовий феномен ХІХ ст. (найвидатніший представник – Т. Шевченко).

Другим важливим історико-літературним періодом в есеїстичному осмисленні Д. Донцова стає друга половина (чи третина) ХІХ – початок ХХ ст. Період дегероїзації й «виродження», період домінування плебейської «естетики декадансу» та провансальського («драгоманівського») світогляду в межах народницького та ранньомодерністичного письменства. Серед національних «взірців до наслідування» в цей період Д. Донцов виділяє Олену Пчілку та Марка Черемшину.

Третій період розвитку української літератури, що охоплює ХХ століття, відзначається постійним протистоянням неоромантичного письменства (як національної модерної літератури) та декадансу. У межах декадансу мислитель виокремлює: радянську літературу («пролетарський реалізм», «москвобесіє»), інспіровану російським комунізмом, та космополітичний модернізм (квазімистецтво не лише занепадницького, як у попередній період, а й виразно антидуховного, розкладового, агресивно-нігілістичного типу, закорінений у соціалістичну та лібералістичну ідеологію).

Для осягнення космополітичного модернізму цінними є такі спостереження Д. Донцова. Перше стосується ідеологічної закоріненості світогляду цього типу модернізму у філософію просвітницького гуманізму та пов'язані з ним доктрини лібералізму, соціалізму та, меншою мірою, національного демократизму. Друге націоналістичне спостереження стосується існування двох декадентських типів модернізму: «занепадницького» модерного письменства, наснаженого пасивно-нігілістичною настановою «втечі від життя», та «розкладового» – інспірованого агресивним нігілізмом, запереченням, знищенням життя.

Вісниківський неоромантизм розглядається як національно-модерністична літературна течія, міцно закоріненена у лицарській, водночас героїчній та містичній, художній традиції давньої літератури, у творчості Т. Шевченка та Лесі Українки. Філософсько-естетичною основою її є націоналістичний світогляд, героїчна, мужня філософія трагічного оптимізму, філософія життя як боротьби. Основними рисами неоромантизму стали: націоналізм, суб'єктивність, волюнтаризм, героїчність, активізм, динамізм, релігійність, ідеалізм, окциденталізм, ірраціоналізм, войовничість, свободолюбство, фанатизм, шляхетність (довершеність) стилю тощо.

Загалом, витлумачення нами літературної есеїстики Дмитра Донцова крізь призму іманентних для його мислення «регулятивних ідей» (І. Кант) не вичерпує поставленої проблеми. Однак воно дозволяє окреслити постать автора не лише як видатного політичного філософа, концептуального ідеолога українського націоналізму, активного публіциста, успішного редактора, а ще й як вдумливого націоналістичного герменевта, визначне явище в історії українського літературознавства та герменевтики ХХ ст.

Звичайно, мислитель ніколи не претендував і навряд чи може бути репрезентований як класичний академічний літературознавець. Це тип іншого, есеїстичного тлумача з виразним по-шевченківськи націоналістичним типом інтерпретаційного мислення. Усі його праці, у тому числі літературознавчі, підпорядковані основній політичній меті: «власновладству нації» – утвердженні української національної ідеї. Це означало в смертельних для нації умовах сформуванню новий, державницький тип національної еліти (аристократії), ширше – новий тип характеру українця-борця, здатного здійснити це надскладне буттєво-політичне завдання. Одним з могутніх засобів такого формування розглядалась оперта на лицарській національно-історичній традиції, на «духові нашої давнини», героїчна естетика і відповідне до неї мистецтво. Література у цьому плані поставала могутнім духовотворчим засобом, засобом людино-, державо- і націотворення.

Навряд чи це означає, що така акцентована національно-екзистенціальна інтенціональність робила Д. Донцова примітивним, тоталітарно зашореним критиком, котрий визнавав лише суспільну функцію мистецтва й не розумівся на прекрасному, на суті художнього взагалі. Наше дослідження переконливо свідчить, що в його працях глибоко осмислюються мистецтво й література, випрацьовуються критерії художності, періодизується літературний процес, що попри акцентуванні на значенні твору, належне віддається й формально-естетичним аспектам, практичне свідчення цьому – розроблена теорія неоромантизму, критика декадентських естетичних феноменів та художня довершеність опікуваної ним плеяди письменників-вісниківців.

Чимало концептуальних теоретико-методологічних, критичних та історичних трактувань і спостережень Д. Донцова, попри закономірні винятки, не втрачають свого значення, з огляду на промовисту актуальність у XXI ст. гуманітарних праць, що сприяють утвердженню й захисту національної ідентичності, протистоянню різноманітним культурним імперіалізмам, глобалізації та російській агресії. На наше переконання, націософсько-герменевтичні есе Д. Донцова, та й інших вісниківців, потребують подальшого осмислення та активнішого залучення в сучасний філологічний метадискурс, що може позитивно вплинути на розвиток новітньої науки про літературу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Колкутіна В. Історія української літератури в історико-літературних студіях Дмитра Донцова: монографія. Одеса: Вадим Букаєв, 2015. 330 с. (*Рецензія*: Харлан О. Д. Чи існує історія української літератури Дмитра Донцова // Слово і час. 2015. № 11. С. 123–126).

Статті у фахових виданнях України:

2. Колкутіна В. До питання компаративного аналізу літературно-критичних праць М. Драй-Хмари та Д. Донцова: лесезнавчий аспект // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2009. Вип. 19. С. 129–132.

3. Колкутіна В. Духовні орієнтири читача: вимір Дмитра Донцова (на базі книги «Дві літератури нашої доби») // Література. Фольклор. Проблеми поетики: зб. наук. пр. Київ: «Твім інтер», 2009. Вип. 33. Ч. 1. С. 244–256.

4. Колкутіна В. В. Леся Українка в рецепції М. Євшана та Д. Донцова: до проблеми літературно-критичних перегуків // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. 2009. № 3 (166). Лют. Ч. 2. С. 107–119.

5. Колкутіна В. Новаторство Лесі Українки в рецепції Дмитра Донцова (на матеріалі статті «Поетка українського Рисорджименту») // Історико-літературний журнал. Одеса, 2009. Вип. 16. С. 231–244.

6. Колкутіна В. В. Принципи функціонування ідейно-художніх концептів у творчості Тараса Шевченка: рецепція Дмитра Донцова // Філологічні трактати. Суми: Вид-во СумДУ, 2009. № 2. Т. 1. С. 21–29.

7. Колкутіна В. В. «Пам'яті великого вигнання»: Т. Шевченко в рецепції Д. Донцова // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. Кам'янець-Подільський: «Аксіома», 2009. Вип. 20. С. 295–300.

8. Колкутіна В. В. Постаць адресата – майбутнього митця у статті Дмитра Донцова «“L'art pour l'art” чи як стимул життя?» // Культура народів Причорномор'я. 2009. № 174. Т. 2. С. 97–101.

9. Колкутіна В. Специфічні парадигми мистецтвознавчої концепції Дмитра Донцова-критика (на матеріалі статті «Спростачений Прометей») // Література. Фольклор. Проблеми поетики. Збірник наукових праць. Київ: «Твім інтер», 2009. Вип. 34. Ч. 2. С. 147–160.

10. Колкутіна В. Архітектонічна модель циклоугруповання в українській літературі перших десятиліть ХХ століття // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. Кам'янець-Подільський: «Оіюм», 2010. Вип. 24. С. 68–76.

11. Колкутіна В. Жанр «біографія-світогляд» як літературознавча проблема (за есеїстикою Юрія Липи та Дмитра Донцова) // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. Кам'янець-Подільський: ПП Потапов, 2010. Вип. 21. С. 24–29.

12. Колкутіна В. Ідеологічна конструкція ранніх літературно-критичних праць Дмитра Донцова // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. Кам'янець-Подільський: ПП Потапов, 2010. Вип. 23. С. 77–81.

13. Колкутіна В. Інтертекстосвіт книги Дмитра Донцова «Дві літератури нашої доби»: наративна проєкція // Література. Фольклор. Проблеми поетики: Збірник наукових праць. Київ: «Твім інтер», 2010. Вип. 29. Ч. 1. С. 196–206.

14. Колкутіна В.В. Концепція О. Потебні у проєкції до літературознавчих пошуків Д. Донцова (рецептивний аспект) // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Харків, 2010. № 910. Ч. 2. С. 69–75.

15. Колкутіна В. Принципи структурної організації циклу у 20–30 роках ХХ століття // Історико-літературний журнал. Одеса, 2010. Вип. 18. С. 500–508.

16. Колкутіна В. В. Шляхи трансформації понять «вічний образ» та «вічна ідея» в рецепції Дмитра Донцова: історичний модус // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. 2010. № 4 (191). Лют. Ч. 1. С. 162–169.

17. Колкутіна В. Специфіка побудови образної системи Д. Донцовим-шевченкознавцем («Козак із мільйона свинопасів») // Питання літературознавства. Чернівці, 2010. Вип. 79. С. 300–313.

18. Колкутіна В. Ранній Дмитро Донцов як дослідник творчості Тараса Шевченка (на матеріалі статті «В мартівську річницю») // Історико-літературний журнал. Одеса, 2010. Вип. 17. С. 341–355.

19. Колкутіна В. Екзистенційна картина Шевченківського світу в рецепції Дмитра Донцова // Теоретична і дидактична філологія: зб. наук. праць. Київ: 2011. Вип. 9. С. 159–169.

20. Колкутіна В. Європейська мазепіана у трактуванні Дмитра Донцова // Історико-літературний журнал. Одеса, 2011. Вип. 19. С. 66–74.

21. Колкутіна В. В. Основні чинники формування ідеологічних та естетичних поглядів Д. Донцова // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство. 2011. № 11. С. 29–34.

22. Колкутіна В. В. Проблема вивчення літературно-критичного доробку Дмитра Донцова // *Культура народів Причорномор'я*. 2011. № 207. С. 62–66.

23. Колкутіна В. В. Рисорджиментальний досвід та національна ідея крізь призму романтичного світобачення Дмитра Донцова – літературного критика // *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський: «Аксиома», 2011. Вип. 28. С. 185–190.

24. Колкутіна В. Особливості естетично-ідеологічної дискурсивності Дмитра Донцова // *Теоретична і дидактична філологія: зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницький*. 2012. Вип. 13. С. 173–179.

25. Колкутіна В. Віталістична метафорика світла в поезіях Лесі Українки та Олени Теліги: компаративний аспект // *Проблеми сучасного літературознавства*. Одеса: Астропринт, 2014. № 19. С. 349–356.

26. Колкутіна В. Порівняльні дослідження Д. Донцова-критика крізь призму категорії іронічного // *Літературний процес: Методологія. Імена. Тенденції*. Київ: 2015. С. 17–22.

27. Колкутіна В. Singularity or literary historiography of D. Donntsov // *Теоретична і дидактична філологія*. Переяслав-Хмельницький, 2016. Вип. 22. С. 29–39.

Публікації в закордонних виданнях:

28. Колкутіна В. До питання про інтерпретацію ідей та образів у творчості українських письменників-класиків: рецепція раннього Дмитра Донцова – літературного критика // *Acta Polono-Ruthenica XIV*. 2009. С. 103–113.

29. Колкутіна В. Функционирование «вечной идеи» в эссеистике Дмитрия Донцова – литературного критика // *На пересечении языков и культур*. Киров: Изд-во ВятГГУ, 2013. Вып. 3. С. 220–228.

30. Колкутіна В. В. Урбанистический дискурс в украинской литературе 20–30 годов XX века: рецепция Д. Донцова-литературного критика // *Philology*, 2015. 111 (8). Issue: 39. С. 31–35. URL: <http://www.seanewdim.com>.

31. Колкутіна В. В. Опыт украинской литературной историографии в I половине XIX столетия // *European Applied*. 2015. № 9. С. 58–61.

32. Колкутіна В. Теоретическая и практическая проблематика истории литературы // *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*. Москва, 2015. №10. С. 135–139.

33. Колкутіна В. Формування та еволюція літературної історіографії Дмитра Донцова // *Philology*. 2015. 111 (14), Issue: 65. С. 64–69. URL: <http://www.seanewdim.com>.

34. Kolkutina V. Ukrainian literary historiography: viewpoint of Dmytro Dontsov // *News of Science and Education*. Sheffield. 2015. № 13 (37). С.45–52.

Додаткові публікації:

35. Колкутіна В. Інтерпретація української класики Дмитром Донцовим-літературознавцем // *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*. Донецьк: Норд-Прес, 2009. С. 294–306.

36. Колкутіна В. Олена Пчілка в рецепції Дмитра Донцова // Рідний край. 2010. № 1 (22). С. 105–111.
37. Колкутіна В. В. Тлумачення художніх та біблійних «вічних ідей» Дмитром Донцовим-літературознавцем (за книгою «Дві літератури нашої доби») // Актуальні проблеми слов'янської філології. Бердянськ, 2010. Вип. XXIII. Ч. 2. С. 24–36. (Серія: «Лінгвістика і літературознавство»).
38. Колкутіна В. Рецепція філософії Ф. Ніцше: творча практика Володимира Винниченка та Дмитра Донцова (до постановки проблеми) // Наукові записки. Кіровоград, 2010. Вип. 92. С. 99–105. (Серія: «Філологічні науки (літературознавство, мовознавство)»).
39. Колкутіна В. Модель наратора-критика як літературознавча проблема (на матеріалі книги Дмитра Донцова «Дві літератури нашої доби») // *Ucrainica 1У. Soucasna Ukrainistica. Problemy jazika, literatury a kultury: Sbornic vedeckych clanku. Z mezinarodni konference V. Olomoucke symposium ukrajinistu sredni a vychodny Evropy Olomouc 26.–28 srpna 2010. OLOMOUC: Univerzita Palackeho v Olomouci, 2010. С. 205–209.*
40. Колкутіна В. В. Наративні ознаки тексту книги Дмитра Донцова «Дві літератури нашої доби» // Культурно-языковое многообразие Приднестровья в зеркале этноязыковых процессов современности. Тирасполь: Изд-во Приднестровского университета, 2010. –С. 85–88.
41. Колкутіна В. Своєрідність лесезнавчих студій Дмитра Донцова // ХХ століття: від модерності до традиції. Естетика і поетика творчості Леоніда Мосендза. Вінниця, 2010. Вип. 1. С. 196–207.
42. Колкутіна В. В. Творча візія Тараса Шевченка в рецепції Дмитра Донцова: ідейно-естетичне навантаження образу моря // Актуальні проблеми слов'янської філології. Бердянськ, 2011. Вип. XXIV. Ч. 3. С. 14–25. (Серія: «Лінгвістика і літературознавство»).
43. Колкутіна В. В. Ознаки інвективи в публіцистиці Д. Донцова: спроба рецептивного аналізу // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки: зб. наук. пр. Одеса: Астропринт, 2011. Вип. 13. С. 175–182.
44. Колкутіна В. В. Романтичний характер літературно-критичної спадщини Д. Донцова // Гілея. Науковий вісник: зб. наук. пр. Київ: 2011. Вип. 52 (спецвип.). С. 423–429.
45. Колкутіна В. В. Літературно-критичні технології: історичний досвід // Матеріали: в 3 т. Болгарія, Варна, 2011. Т. 2. С.444–446.
46. Колкутіна В. Національна ідея як квінтесенція романтичного світогляду Дмитра Донцова-літературного критика // *Ucrainica У. Olovouc, 2012. С. 197–201.*
47. Колкутіна В. Своєрідність ранніх шевченкознавчих студій Дмитра Донцова // Вісниківство. Літературна традиція та ідеї. Наук. зб. «Посвіт». 2012. Вип. 2. С. 84–91.
48. Колкутіна В. Дмитро Донцов-літературний критик, представник української наукової еліти в післявоєнні часи в Західній Європі // *Україністика в Європі. Німеччина і Україна. Мюнхен; Тернопіль, 2013. С. 232–245.*

АНОТАЦІЯ

Колкутіна В. В. Літературна есеїстика Дмитра Донцова: націософсько-герменевтичні аспекти. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2018.

У дисертації досліджено літературну есеїстику Д. Донцова крізь призму іманентних для його мислення націософських та герменевтичних ідей. На матеріалі літературно-критичних, філософських, політичних та публіцистичних есе мислителя всіх періодів творчості вперше комплексно проаналізовано літературознавчу спадщину як певну націософську смислову цілісність, як національно-екзистенціальний феномен в історії українського літературознавства ХХ ст.

У роботі визначено й проінтерпретовано найважливіші герменевтично-методологічні ідеї Д. Донцова (націоцентризм, ідеалізм, волюнтаризм, героїзм); досліджено націософську специфіку донцовського розуміння творчості І. Котляревського, М. Гоголя, Т. Шевченка, Олени Пчілки, І. Франка, Лесі Українки, В. Стефаника, М. Черемшини, М. Хвильового, О. Теліги, а також інших представників давнього письменства, класичної літератури, народників, модерністів, вісниківців, радянських письменників; витлумачено художньо-аксіологічну парадигму мислителя та окреслення ним історико-літературних понять.

Д. Донцов насамперед політичний філософ, і тому націоналістична герменевтика стає для нього основним способом пізнання культурних, у тому числі літературних феноменів та закономірностей, що прямо впливають на політичне буття нації. Націоналістична інтерпретація у суті своїй націософська, але водночас й літературознавча з типовим для такого виду досвідів переважанням когерентно-смислового рівня пізнання й оцінки над формально-естетичним. Націоналістичні – шевченківські – естетика й герменевтика Д. Донцова в онтологічному вимірі, на підсвідомому та свідомому рівнях, інтегровані в український національний духовний простір, спрямовані на освоєння, вивчення, інтерпретацію художніх текстів у національно-екзистенційних категоріях. Метадискурсивний досвід Д. Донцова базується на сутнісних принципах: націоцентризмі, ідеалізмі, волюнтаризмі, героїзмі.

Вісниківський неоромантизм розглядається як національно-модерністична літературна течія, міцно закорінена у лицарській, водночас героїчній та містичній, художній традиції давньої літератури, у творчості Т. Шевченка та Лесі Українки. Основними рисами неоромантизму стали: націоцентризм, суб'єктивність, волюнтаризм, героїчність, активізм, динамізм, релігійність, ідеалізм, окциденталізм, ірраціоналізм, войовничість, свободолюбство, фанатизм, шляхетність (довершеність) стилю тощо.

Доведено, що творча діяльність Д. Донцова в онтологічно-екзистенціальному плані глибоко закорінена в буття нації, заснована на націоналізмові як формі

культури, має виразний націотворчий характер, спрямована на утвердження національної ідентичності на основі української ідеї та в умовах колонізаторського тиску знаходить своє інтерпретаційне вираження у тлумаченні художніх текстів як духовно-світоглядної системи цінностей того чи іншого письменника.

Ключові слова: Дмитро Донцов, есеїстика, націософія, герменевтика, вісниківство, націоналізм, націоцентризм, інтерпретація, сенс, естетика, волюнтаризм, ідеалізм, героїзм, неоромантизм, модернізм.

АННОТАЦІЯ

Колкутина В. В. Литературная эссеистика Дмитрия Донцова: нациософско-герменевтические аспекты. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2018.

В диссертации исследована литературная эссеистика Д. Донцова сквозь призму имманентных для его мышления нациософских и герменевтических идей. На материале литературно-критических, философских, политических и публицистических эссе мыслителя всех периодов творчества впервые комплексно проанализировано литературоведческое наследие как определенная нациософско-смысловая целостность, как национально-экзистенциальный феномен в истории украинского литературоведения XX в.

Д. Донцов прежде всего политический философ, и поэтому националистическая герменевтика становится для него основным способом познания культурных, в том числе литературных феноменов и закономерностей, которые прямо влияют на политическое бытие нации. Метадискурсивный опыт Д. Донцова базируется на сущностных принципах: нациоцентризм, идеализме, волюнтаризме, героизме.

Вестнический неоромантизм рассматривается как национально-модернистическое литературное течение, прочно укоренившееся в рыцарской, и одновременно героической, мистической, художественной традиции древней литературы, в творчестве Т. Шевченко и Леси Украинки. Основными чертами неоромантизма стали: нациоцентризм, субъективность, волюнтаризм, героичность, активизм, динамизм, религиозность, идеализм, окцидентализм, иррационализм, воинственность, свободолюбие, фанатизм, благородство (совершенство) стиля и тому подобное.

В работе выяснены и проинтерпретированы важнейшие герменевтико-методологические идеи Д. Донцова (нациоцентризм, идеализм, волюнтаризм, героизм); исследована нациософская специфика донцовского понимания творчества И. Котляревского, Н. Гоголя, Т. Шевченко, И. Франко, Леси Украинки, В. Стефаника, М. Черемшины, Н. Хвылевого, О. Телиги, а также других представителей древней и классической литературы, народников, модернистов,

вестниковцев, советских писателей; истолкована художественно-аксиологическая парадигма мыслителя и выясненные им историко-литературные понятия.

Националистическая интерпретация мыслителя по сути своей нациософическая (нациологична), но одновременно и литературоведческая, с типичным для такого вида опытом преобладания когерентно-смыслового уровня познания и оценки над формально-эстетическим. В результате познания происходит перекодировка идеи с языка искусства на язык нациософии, в поисках нациософского эквивалента литературного феномена. Чаще всего в основе этого эквивалента лежат две интенции: поиск, защита и утверждение собственной национальной идентичности и культурно-политическая реализация национальной идеи. В то же время происходит оценка эстетического уровня того или иного литературного феномена. Иногда, правда, наблюдается чрезмерный полемизм, максимализм и тенденциозность эссеиста. Это заметно в тех случаях, когда политические интенции доминируют над герменевтическими закономерностями, вызывая не всегда справедливую остроту оценок.

В философии Д. Донцова наблюдаем достаточно детально разработанную националистическую эстетику, «эстетику Шевченко» как нациософскую теорию прекрасного в природе и искусстве. Ключевыми особенностями этой шевченковской теории выступают: героичность, нациотворчество (формирование «духа» нации и ее элиты), идеализм (принципиальный антиматериализм), мистицизм (божественность, сакральность), жизненность (экзистенциальность, виталистичность), духовнотворчество (облагораживание человека), бескомпромиссность, состязательность (литература как оружие) и др. Именно эта эстетика легла в основу герменевтического метода украинского мыслителя.

Украинский мыслитель не только глубокий эстетик и теоретик литературы, он еще и знающий герменевтический практик, прежде всего литературный критик. Критика для философа имеет сугубо герменевтический смысл. «Главной обязанностью критика» является «разгадать» мистерию, тайну литературного творчества. Основным в критическом процессе является сосредоточенность на «этике и эстетике» произведения, на том, чем «горел» поэт и какой он нам оставил завет» (авторский смысл), а не на «технике и механике» компоновки произведения.

Акцентируется внимание на том, что творческая деятельность Д. Донцова в онтологически-экзистенциальном плане глубоко закоренена в бытие нации, основана на национализме как форме культуры, имеет выразительный нациотворческий характер, направлена на утверждение национальной идентичности на основе украинской идеи и в условиях колонизаторского давления находит свое интерпретационное выражение в толковании художественных текстов как духовно-мировоззренческой системы ценностей того или иного писателя.

Ключевые слова: Дмитрий Донцов, эссеистика, нациософия, герменевтика, вестничество, национализм, нациоцентризм, интерпретация, смысл, эстетика, волюнтаризм, идеализм, героизм, неоромантизм, модернизм.

SUMMARY

Kolkutina V.V. Literary essayism of Dmitry Dontsov: national, philosophical and hermeneutical aspects. – Manuscript.

A dissertation for the degree of Doctor of Philology in specialty 10.01.01 – Ukrainian Literature. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2018.

Based on the material of the literary-critical, philosophical, political and journalistic essays of the thinker of all periods of his creativity, for the first time the literary heritage was analyzed as a definite national-philosophical and semantic integrity, as a national-existential phenomenon in the history of Ukrainian literary criticism of the 20th century. The most important hermeneutical and methodological ideas of D. Dontsov (national centrism, idealism, voluntarism, heroism) were clarified and interpreted; the national and philosophical specificity of Dontsov's understanding of the creativity of I. Kotlyarevsky, N. Gogol, T. Shevchenko, I. Franko, Lesya Ukrainka, V. Stefanik, M. Cheremshina, N. Khvylevy, O. Teligi, as well as other representatives of ancient and classical literature, narodniks, modernists, vestnikovites, Soviet writers, was examined; the artistic-axiological paradigm of the thinker and the historical and literary concepts clarified by him have been interpreted in the work.

D. Dontsov is primarily a political philosopher, and therefore nationalist hermeneutics becomes for him the main way of understanding cultural, including literary phenomena and patterns that directly affect the political life of the nation. The debatable experience of D. Dontsov is based on essential principles: national centrism, idealism, voluntarism, heroism. Attention is focused on the fact that D. Dontsov's creative activity in the ontological and existential understanding is deeply rooted in the life of the nation, is based on nationalism as a form of culture, has an expressive national-creative character, is aimed at affirmation of the national identity on the basis of the Ukrainian idea and under colonizing pressure finds its interpretative expression in the interpretation of literary texts as a spiritual-worldview system of values of a writer.

Western neo-romanticism is regarded as a national-modern literary trend, firmly entrenched in the knightly, and simultaneously heroic, mystical, artistic tradition of ancient literature, in the works of T. Shevchenko and Lesya Ukrainka. Its philosophical and aesthetic basis is the nationalist world view, the heroic, courageous philosophy of tragic optimism, the philosophy of life as a struggle. The main features of neo-romanticism were: national centrism, subjectivity, voluntarism, heroism, activism, dynamism, religiosity, idealism, occidentalism, irrationalism, belligerence, freedom-loving, bigotry, nobility (perfection) of style and so on.

Key words: Dmitry Dontsov, essayism, national philosophy, hermeneutics, visnykivstvo, nationalism, national centrism, interpretation, meaning, aesthetics, voluntarism, idealism, heroism, neoromanticism, modernism.